

~~XXXXXXXXXX~~

M 5462/51

A felvétel készült Budapesten 1981. június 1-én Dr. Mester Miklós lakásán a Veres Pálné utca 4. szám alatt.

A felvételt készítette: Szenes Sándor szerkesztő, újságíró. —

A felvétel témája: 1944. nyarának eseményei és benne Dr. Mester Miklós szerepe.

Sz.S: 1944. március 19-től az ország német megszállásától 1944. október 15-ig Szálasi nyilasainak hatalom átvételéig Magyarországnak még Horthy Miklós kormányzósága alatt két kormány volt. Az egyiket Sztójai Döme az ország volt berlini nagykövete vezette, a másiknak Lakatos Géza vezérezredes volt a miniszterelnöke. A Sztójai kormány valósította meg az akkor fegyverben álló magyar honvédségnek újra frontra küldését, a magyar zsidóság teljes jogfosztását, gettóba tömörítését, majd a vidéki zsidóság mintegy félmillió ember deportálását az auswitzi haláltáborba. Végül ugyanez a kormány a hadihelyzet, a külföldi és a belföldi egyre erőteljesebb nyomás hatására kénytelen volt még bukása előtt leállítani az immár csak Budapesten élő zsidóság deportálását. A Lakatos kormány ideje alatt Horthy kormányzó megpróbált elszakadni a németektől, kiugrani a háborúból. A felemás kísérlet kudarca és következménye közismert. Sztójai és Lakatos két kormányában dr. Mester Miklós az akkori Valácsi és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára volt. Olyan szemtanúja ő a korabeli eseményeknek, aki sok vonatkozásban belülről látta a történeteket, aki magas beosztását felhasználva nagyon sokat tett azért, hogy az irodalom, a művészetek, a tudományok zsidószármazású és a faji törvények szerint annak minősített kiválóságai és sokan mások is az üldözésektől és elpusztításoktól megmeneküljenek. A kivételek közé tartozik Mester Miklós olyan szempontból is, hogy mint volt vezető politikust a felszabadulás utáni vizsgálatok tisztázták minden gyanu alól, bíróság elé nem került, nem ítélték el. Azonban ennek ellenére és ettől függetlenül is, volt életének néhány keserves esztendeje a felszabadulás után. 1951. nyarán mint osztályidegent családjával együtt kitelepítették Budapestről több mint két éven át mező és erdőgazdasági munkás volt Borsod megyében, majd még további két és fél évig ki volt tiltva Budapestről. Ám akadtak akik rajta is segítettek. Családjával bejelentés nélkül élte át a kitiltás idejét Budapesten és főleg a könyvterjesztés területén dolgozott nyugdíjazásáig 1966 végéig.

Élettörténetének és politikai pályafutásának adataiból fontos még tudni, Erdélyben született itt végezte a gimnáziumot. Élettapasztalatai érdeklődését a nemzetiségek együttélésének a gondolatköre felé fordították. E témakörökből sokat publikált. 1937-ben a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetemen történettudományi doktorátust szerzett a kelet európai történelemből. 1939-ben a többnemzetiségű ráckevei kerület országgyűlési képviselőjének választották az akkori kormánypárt, a Magyar ÉletPártja jelöltjeként. Egy év múlva az ígért, de elmaradt földreform miatt kilépett abból a pártból és átlépett az *Imrédy* Béla vezette Magyar Megújulás Pártjába. Ennek volt tagja és képviselője az Országházban, 1944.szeptemberéig, ill. október 15-ig, mindaddig amíg a Lakatos kormány a pártok tevékenységét be nem szüntette, illetve amíg Szálasiék hatalomra nem kerültek. Szálasiék letartóztatása elől menekülni, bujkálni volt kénytelen. Felvételünk előkészítése során sokat beszélgettünk Mester Miklóssal és baráti bizalma jeléül össze is tegeződtünk. Azt hiszem nem lenne helyes ha a felvétel kedvéért ettől most eltérnénk.

Kezdjük tehát azzal, ami az életrajz után logikusan következik a 44-es események. Bereczki Albertnek, aki 1944-ben Pozsonyi uti lelkes, majd a felszabadulás után püspök és kultusz államtitkár volt van egy könyve: *A magyar protestantizmus a zsidóüldözés ellen.* Ez a címe. Ebben azt írja rólad, hogy mint közoktatásügyi államtitkár 44-ben a földalatti ellenállási szervezet titkos megbízottja voltál. Találtam egy másik adatot is rólad ~~és~~, egy 1945-ös februári Stern Samu ~~ál~~ által aláírt ~~nyilatkozatot~~ nyilatkozatot, az izraelita hitközség nyilatkozatát, mely szerint a Sztójai kormányban az államtitkárságot Tildy ~~Moltánnak~~ a későbbi első köztársasági elnöknek a beleegyezésével és Ravasz László akkori református püspök felkérésére vállaltad. Tulajdonképpen milyen ellenállási mozgalomról van itt szó, és hogyan kapcsolódott ehhez a te szereped?

M.M.: Szeretnék valamit még is a multa vonatkozóan mondani, magammal kapcsolatban, hogy kerültem ^{ax} ~~Imrédy~~ pártba? Én képviselő, Zsindely Ferenc és felesége Tüdős Klára ajánlására lettem a ráckevei kerületbe, Teleki Pálnak a hozzájárulásával. Egy évig voltam a kormánypártba, addig semmiféle pártba nem vettem részt. Két kérdés foglalkoztatott főként, az első a földreform kérdése volt, a második a nemzetiségi és kulturális kérdés.

Sz.S: Sajnos innen tovább nem volt hova lépnetek, mert ettől már csak még jobbra ~~váló~~ pártok voltak.

M.M: Nem.

Ami az ellenállást illeti magamról szintén elmondom, hogy 1945-ben Arany Bálint barátom említette, hogy beszélt Teleki Géza vallás és közoktatásügyi miniszterrel és ő azt mondta, hogy Mester egy politikai halálugrást csinált és eddig még sikerült. Hogy történt ez? Megjegyzem azt, hogy ezt a különleges helyzetet amibe én kerültem, az emberek különböző képpen ítélték meg, mindjárt 1945-ben. Voltak különösen a jobboldalon, akik azt mondták, hogy a kommunisták építettek be engem a jobboldalba. Olyanok akik le voltak tartóztatva a Markó utcában hallottam azt beszélték, hogy ennek köszönhetem, hogy megmenekültem. A baloldal részéről hallottam olyan véleményt, hogy az egészet azért csináltam, ezt az egész mentési akciót, hogy saját magamat mentsem. Igen ám, de azt nem veszik figyelembe hogy ez nagy kockázattal is járt. Ez nem volt veszélytelen.

Sz.S: Itt a német megszállás alatti embermentésre gondolsz?

M.M: Embermentésről volt szó.

Na most a kommunisták nem mondtak semmi ilyesmit, mert ők tudták hogy nem ők építettek be engem, de tudták azt is hogy mit csináltam, mert meg volt, kialakult közben 44 ngyarán kialakult a kapcsolatam a kommunistáknak az egyik csoportjával. Az ellenállás, Én nem tudom, én magam nem is tartom ellenállónak. Nem akarom én ezzel az ellenállást lebecsülni hogy ezt mondom. 1945. szeptemberében megjelent az Ideiglenes Nemzeti Kormányának egy rendelete, 7200. 1945.számú miniszterelnöki rendelet, az ellenállási érdemek elismeréséről. Ez a rendelet mindjárt 60 személynek elismeri az érdemeit, köztük nagyon sok van olyan, akikkel én együtt dolgoztam. Pl. Bereczki Albert, Tildi Zoltán szerepelt és szerepelt barátom és nagyszerű titkárom Dr.Csomor Gusztáv. Na most egy érdekes dolog; ~~hogy~~ én vallási és közoktatásügyi államtitkár voltam 44-ben, és 45-ben a nagy rendszer-változásnál az utódom Bereczki Albert lett és ő az én titkáromat is maga mellé vette és végig maga mellett tartotta. Tehát ezek azok a tények, hogy én valóban, ha mint ellenálló nem is kértem az érdemeimnek soha az elismerését, de valóban az ellenállókkal együtt működtem.

Hogy kerültem én ide? Egy hasonlattal szeretnék mégis valamit mondani. Ha nagy veszély ^{van} volt, az emberek ezt szokták mondani a viharba, fűhöz-fához kapkodnak, és itt tényleg nagy veszély volt és én olyan helyzetben voltam, hogy ezt érezték az emberek, hogy lehet hozzám fordulni. Már akkor, amikor még nem voltam államtitkár, jöttek hozzám panaszkodtak, hogy ilyen-
meg ilyen veszedelem fenyegeti őket és segítsék ahol tudok. És elkezdtem a segítséget, még államtitkárságom előtt. Na most az államtitkárságom úgy alakult ki, úgy jött létre, hogy megüresedett a vallás-és közoktatásügyi államtitkárság és ezt az Erdélyi Pártnak ajánlották fel. Mivel ~~Erdekes~~ az Erdélyi Párttal jó kapcsolataim voltak, legalább is a személyeken keresztül és ők nem vették igénybe ezt az államtitkárságot, hozzájárultak, hogy, ha én elvállalom, akkor ez nekik teljesen megfelelne. Ugyanakkor volt ismerősöm a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumban, aki szintén proponálta a kinevezésemet, Lőrinczi Szabolcs és segített engem az államtitkársághoz, **Erdekes**, Zsindely Ferenc, aki annak idején a képviselőiséghez segített és a Magyar Élet Pártjának a vezetősége is mellettem volt.

Sz.S: Tehát a korábbi párt?

M.M: A korábbi pártnak a vezetősége. Kapcsolatot teremtettem Herceg Ferenchez, ő bizalmasa volt Horthynak. Szintén támogattott engem, úgy hogy sokfelől kaptam támogatást és ennek volt a következménye az, hogy amikor először Horthyval találkoztam nagyon bizalmasan beszélgetett *(velem)*

Sz.S: Ez a kinevezésed kapcsán volt?

M.M: Akkor.

Sz.S: Ilyen szokásos ceremóniás ^{his} fogadás?

M.M: Igen, a ^{his} ceremóniás fogadáson, amikor négyszemkört voltunk, akkor nagyon bizalmasan beszélgetett velem.

Tehát hogy az ellenállásban én résztvehettem, ezt őszintén kell megmondanom, mondjuk az egy nagy erőt, lelkiert adott, hogy láttam, hogy Horthy bizalommal van irántam. Rögtön felfedeztem azt is, hogy még van annyi tekintélye, hogy arra támaszkodva én tudok sokmindent elérni. Ami a Horthy személyét illeti, én őt nem tartottam államférfinak és ma sem tartom annak, ellenérzés volt bennem iránta végig, de mindenkitől

M.M: Nem, a propaganda miniszterünk korábban volt a Kállai kormányban. Hanem egyben igazságügy miniszter is, ekkor a Sztójay kormányban. Tehát amikor a Sztójay kormányt kinevezték, én még sehol sem voltam. Az március 22-én történt meg és én április 30-án lettem államtitkár, tehát sokáig üresen állt a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumban az államtitkári állás. ~~.....~~, Ez nagyon fontos momentum, hogy én nem a Magyar Megújulás Pártja révén kerültem be az államtitkári tisztembe. Így nem is éreztem semmiféle erkölcsi kötöttséget velük szemben, de ha ők neveztetnek ki oda és feltételeket szabnak nekem, akkor ~~is~~^{nem} vállaltam volna ezt az államtitkárságot. Mikor a kinevezés megtörtént én ezt Imrédyvel közöltem is.

Sz.S: ~~Ha~~ Ha most a kinevezésnél maradunk, egy ilyen államfői ceremónia hogy zajlik le és ~~.....~~ az utána való beszélgetésnek mi volt a témája, amiből úgy véled, hogy Horthy bizalommal volt irántad. Hogy zajlott ez le akkoriban?

M.M: A kabinet iroda főnöke vezetett be Horthyhoz, Ambrózy Gyula. ~~Ez~~ Ez nagyon fontos, az Ambrózy személye ezt eddig el is felejtettem megemlíteni. ~~Lukács Béla~~ Lukács Béla aki a Magyar Élet pártjának az elnöke volt és engem támogató, Ambrózynál engem mint bizalmi embert ajánlott. Ugyhogy mielőtt Horthyhoz mentem volna én Ambrózyval hosszasan beszélgettem.

Sz.S: Ó meg beajánlott feltehetően Horthynak.

M.M: Így van. Én Ambrózy-nak elmondtam egy fontos dolgot. Hogy március ~~.....~~ 21-én 22-én engem a budapesti zsidóság, sőt az egész magyarországi zsidóság megbízásából két személy az irodámban felkeresett, akkor Vilmos Császár ut 55.I.emelet volt, ott egy főiskolai diákokotthon, annak voltam az igazgatója és képviselő voltam, felkeresett a magyarországi zsidóság megbízásából Molnár Endre statisztikus, régi barátom ~~.....~~, demográfus, a másik pedig Komoly Ottó a Zionista Szövetség elnöke és megkértek arra, hogy én Imrédyvel hozzam össze a zsidóság vezetőit, mert óriási veszély fenyeget és akarnak komolyan beszélni velem. Én meg is tettem a megfelelő lépést Imrédy felé, de ő teljesen elzárkózott a megbeszélés elől, a tárgyalás elől. Ezeket én Ambrózy-nak elmondtam, ő rögtön látta ennek a fontosságát, azt mondta, akkor neked a zsidósággal jó kapcsolataid vannak s ez végtelenül fontos a számunkra és ezt meg fogom mondani főméltóságának.

Te leszel az összekötő kapocs, egyik fontos összekötő kapocs közöttünk a kabinet iroda bizalmi emberünk és a zsidóság vezetői között. Na most ilyen körülmények után fogadott Horthy és mikor kejetten maradtunk megmondta, hogy tudja ezt a dolgot és számít ^{TAM} ~~az~~, hogy információkat közvetítsek. Én megkapom az információkat a zsidóság részéről és azokat bizalmasan közvetítem a kabinet irodához. Ugyhogy erőfordult, naponta kétszer mentem fel autóval a kabinet irodába, ezt Antal Istvánnak sem mondtam meg, a miniszternek sem mondtam meg. Ő nem volt féltékeny. **N**em mondtam meg neki, hogy milyen ügyben járok fel a kabinet irodába. **Ő** mindig a hatalom felé nézett és ha látta hogy valakinek kapcsolata van, akkor nem mert ellentmondani neki.

Rakovszky az már...

Sz.S: Ő a Lakatos kormány kultuszminisztere volt. A Rakovszky, ~~az~~

M.M.: Igen. Ő már féltékeny volt, felment hogy le fog mondani, mert én biztosan intrikálok ellene, azért járok fel a kabinet irodába.

Sz.S: Mást el sem tudott képzelni?

M.M.: Na ez az. Jellemző. A politika nem más mint intrika. Sajnos az arisztokráciánál ez volt, nem tudtak mást elképzelni. **N**emem is ez volt a szomorú tapasztalatom hogy nem is tudtak más elképzelni, hogy csak intrikál az ember.

Sz.S: Ez egy félelmetes bizonyítvány a magyar arisztokráciáról, a politikai arisztokráciáról.

M.M.: Az átlag politikai arisztokráciáról és sajnos én mást nem ismertem.

Sz.S: Tehát mindezek alapján, amit eddig elmondottát, ~~az~~ világos, ~~hogy~~ hogy kerültél az államtitkári székbe, kik voltak az ösztönzőid, kikre számíthattál, kik számítottak terád és milyen megbízatásokat kaptál. Hát lépünk tovább egy kicsit 44 eseményeiben és személyes munkáiban ha nincs egyéb mondanivalód előtte.

M.M.: Mielőtt rátérnék arra, hogy miben állt a működésem, szeretnék egy általános kérdéssel foglalkozni. ~~az~~ Részletesen nem tudom kifejteni, de még is, hogy jutottunk ehhez a szörnyű esztendőhöz. A magyar történelemben, ilyen hogy tömegeket karhatalommal letartóztatassanak, deportáljanak, **h**áborúk is folytak, de ilyen még nem fordult elő az ujkori magyar régi történelemben sem. Hogyan látom én mégis a helyzetet. vagy magyar

Itt nemcsak Magyarországról van szó, hanem egész ^Közép Euró-
páról és ^Kélel ^Európáról. Az I. és II. világháború között min-
denütt a primitív nacionalizmus szelleme uralkodott és ennek
a szerves következménye a nemzeti, nemzetiségi gyűlölködés
és az antiszemita gyűlölködés is. Ez az én véleményem.

Hogy ezen a téren melyik nép, ill. melyik népnek a rendszere,
- tehát a nép sem vonhatja ki a felelősség alól magát, ^Élsősor-
ban a rendszert tesszük felelőssé, de szerintem az a véleményem
hogy nemcsak a történelem alakítói, szereplői a felelősek,
hanem a szemlélő is felelős. ^Nem mindegy, hogy hogyan szemlélem
az eseményeket, öntudatosan vagy öntudatlanul tapsolok a dik-
tátoroknak és a helytelen propagandának, elhiszem az állításait.
Tehát itt mindannyian egyformán nagy-nagy hibát, sőt bünt kö-
vettünk el. Ez az igazság. Hogy a többi nép és a többi népnek
a rendszere konkrétan miben ^hibázott, miben követett el bünt,
az elsősorban az ő feladatuk, ennek a megállapítása. Szerintem
minden népnek és az egész emberiségnek az érdeke az, hogy egy
ilyen tragédia után egy becsületes revíziót tartson. Hát én
Magyarországon ~~az~~ nem akarom tisztázni a dolgot, nem lehet egy
ilyen rövid beszélgetésben tisztázni a dolgot, de valamit saját
felelősségem tudatában szeretnék itt elmondani. De mielőtt ezt
mondanám megkérdezem tőled, hogy pl. a ~~trianoni~~ tragédiáról mi
a véleményed.

Sz.S: ~~az~~ Személyes véleményem, tulajdonképpen egybeesik azzal,
amit én a haladó, a kommunista közvélemény véleményének tudok;
hogy ^{az} nem értett egyet országok oly módon történő feldarabolá-
sával, etikai csoportok, népcsoportok oly módon való elszakítá-
sával, ahogy azt Trianon, a trianoni szerződésben végbement.

~~Most~~ Most magyar vonatkozásban beszélünk erről, elsősorban
magyar vonatkozásban. A Szovjetunió soha nem ismerte el a
trianoni szerződést, nem is irta alá. Persze megvannak a tör-
ténelmi okaik. Énszerintem itt mesterséges képződménye-
ket is hoztak létre ^h Közép-európában, államcsoportokat, államo-
kat és államcsoportokat. ^{Antante-re} A kis Antantra gondolok. ~~az~~

~~az~~ De abban hogy a
trianoni szerződés úgy jött létre, ahogy létrejött és Magyar-
országot úgy ^{sujtotta} ahogy ^{sujtotta}, énszerintem egyrészt
büntetni akarták Magyarországot a 1918-as, de legfőképpen a

az 1919-es Tanácsköztársaság miatt. ~~1919-es forradalom és a 1919-es Tanácsköztársaság miatt~~. Jutalmazni akarták azokat a környező országokat, amelyek az akkori vezetésük alatt fegyverrel rátámadtak a Magyar Tanácsköztársaságra, segítették levérni ~~ezt~~. Ez nem is volt veszélytelen helyzet egy kapitalista Európa számára, mert a polgárháboru, ha a Szovjetunióban mint előre látható volt, győztesen befejeződik, egy Tanácsköztársasági Magyarország és a Szovjetunió szövetsége mélyen benyúlt volna Európa közepébe. Tehát saját szempontjukból érthető törekvésük volt hogy ezt a Tanácsköztársaságot eltiporják.

Nem beszélek most a belső hibáiról amelyek ehhez hozzájárultak, ez most nem tartozik szorosan a témához.

Volt szerintem egy harmadik súlyos ok is, ami miatt a trianoni szerződés Magyarországtól nagy területeket tudott más államokhoz csatolni, ^{neve} zetesesen a több mint 100 év óta, vagy még azt megelőző idő óta soha meg nem oldott nemzetiségi egyenjogúság. Amely miatt a nagy tömegben itt élő más nemzetiségűek részben az önálló államéletre törekvés szemszögéből, részben pedig a magyaroktól való elszakadás szemszögéből, kedvező talajt teremtettek ahhoz hogy nagy területek más országokhoz kerüljenek. Én valahogy így látom ezt az egész trianoni kérdést. Na most a visszacsapása ennek, hogy Horthyék eleve azzal lépnek fel, hogy itt a nemzetiségiek rájuk támadtak, a rutének a románok a tótók a szerbek a horvátok. Végig folyt ellenük egy nagyon vad uszítás, mint olyanok akik segítették az országot megcsonkítani. Ennek a gondolkörnek a jegyében születik meg a szegedi gondolat; ezt foglalja magában, egy szélsőséges nacionalizmust, sovinizmust, a szomszéd népek elleni dühös uszítást, magyar úri gőgöt, a dunamenti népek vezetésére való elhivatottságot és a legmélyén ott van az antiszemitaizmus, az egész gondolkör legmélyén.

ellen
 MM: Ez a lényeghez tartozik, amit elmondta. Én most itt arra szeretnék rámutatni, hogy a hivatalos Magyarország, a Horthy Magyarország ennek a tragédiának az okait mennyire félremagyarázta és sajnos ennek a propagandának nagy hatása is volt, a magyar tömegekre is.

Simplifikálom

Egyszerűen szólva, nem ~~szimplifikálom~~ a dolgot, világosan akarok beszélni, ráháritották a nemzetiségekre, a nemzetiségek vezetőire azonkívül pedig a zsidóságra a trianoni tragédiának a felelősségét. Ez teljesen félrevezetés volt. Az egyedüli célnak a terület visszaszerzést jelölték meg, és a terület visszaszerzésének a fontosságát annyira misztifikálták, hogy ezzel a józan gondolkodást teljesen lehetetlenné tették Magyarországon. Sose volt arról szó, hogy mi lesz a magyar néppel itthon, meg külföldön, ~~nem~~ a nép érdekelte őket, hanem a területnek a visszaszerzése. ~~minden~~ Minden propagandát erre ~~irányították~~ irányították.

Most tehát a helyzet az, hogy nem tisztázták például a trianoni tragédiának az igazi okait. Árulónak nevezték a nemzetiségeket ~~destrukciónak~~ a zsidóságot, mert ő az oka ennek a tragédiának. ~~azért nem is történt~~. Na most egy dologra szeretnék rámutatni. Gömbös, aki annyira megszemélyesítője volt a Horthy rendszernek, a Horthy rendszer gögijének mondjuk azt, ő maga mikor kormányra jutott, nyilvánosság előtt kijelentette, hogy revidiálta az álláspontját a zsidókérdésben.

Sz.S: Milyen értelemben?

M.M: Ez érdekes amit kérdeztél. Ő azt mondta, hogy őszintén megmondja, hogy revidiálta az állás *pontját*. De hogy a revízió miben állt, azt nem mondta meg és később a tények azt bizonyították, hogy ez a revízió nem volt becsületes revízió. Pedig arra lett volna szükség. Sajnos, hogy egy hasonlattal éljek, ugyan ez volt Bethlennek a magatartása egy másik téren, amikor a kispapokkal összefogott, kezefogott Nagyatádi Szabó Istvánnal, de az a kézfogás szintén nem volt becsületes kézfogás legalább is Bethlen István részéről. Ugyhogy nagyon könnyelműen bántak az országnak a sorsával és ebben elsősorban szerintem a történetíróké a felelősség, akik a hatalmat teljes egészében kiszolgálták. A történetírásnak az igazságkeresés lenne a feladata és az igazi hatalomnak, az okos hatalomnak viszont az a feladata, hogy azt az igazságot amit a történetírók kimutattak, elfogadja és azt ne ő mondja meg, hogy mi a történetírónak a feladata, hanem a történetíró által felfedezett igazságot állítsa a hatalom szolgálatába. Tehát Magyarországon egy hamis nemzeti tudat alakult ki. A primitív nacionalizmus, sovinizmus szelleme uralkodott, de nemcsak nálunk, hanem már említettem a szomszéd népeknél egyaránt ugyan ez volt a helyzet

és azt valamennyien tudjuk, hogy sajnos Németország vezetett ezen a téren. Ilyen helyzetben jutottunk el ilyen hamis nemzeti tudattal ~~1944. március 19-hez.~~ 1944. március 19-éhez. Addig elhittünk és mondjuk én is voltam úgy, évekkal előbbne nem láttam a dolgokat, ^{hogy} amikor visszakaptuk a felvidéket, ^{és} cseh területeket, visszakaptuk Erdélyt, mindannyian örültünk neki, ^{és}őt többet mondok; a Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt parlamenti képviselői ott voltak 1938-ban Kassán, amikor Horthy Miklós fehér lován bevonult oda és Kolozsváron is ott voltak 1940-ben, amikor Horthy ott díszszembt tartott, ott már nem fehér lovon. Ott voltak ~~az országgyűlési képviselők és a Kisgazda Párt képviselői is.~~

(Ez az igazság.)

Sz.S: Igen, hát ez hozzátartozik az igazsághoz, hogy volt egy periódus, amikor ez az un. országgyűrarapítás a Szociáldemokrata Pártban és a Kisgazda Pártban is elindított egy ~~szociáldemokrata~~ nacionalista hullámot.

M.M: Na most én aki mondjuk, ha benne is voltam a rendszerben, de alulról származon, bizonyos történelmi műveltségem is volt és a néppel nem szakítottam meg a kapcsolatot, mindig néztem az egyszerű embereknek a sorsát. Mit tapasztaltam mindjárt, pl. amikor Kassa meg ez a rész visszakerült! Ott már a mezőgazdasági munkásoknak öregségi biztosítása volt. Magyarországon nem volt. El akarták törölni. ^{terültek} Nagy nehézségekbe került azoknak, akik már megkapták az öregségi biztosítást ezeken a visszakerült ~~területeken~~, hogy azoktól ne vegyék el, de már újabbaknak nem adták meg. Ahelyett hogy ezt a szociális intézkedést kiterjesztették volna Magyarországon. Na most egy részlet ~~kérdést~~ kérdést mondok, de szerintem ez nem részletkérdés. Kolozsvár legnagyobb gyára volt a Dermata bőrgyár, ott kollektív szerződése volt már a munkásságnak, ^a skála rendszer, árak, bérek emelkedésének a rendszere alapján rendezték a munkabéreket. És akkor volt lejáróban, amikor bevonultunk Észak-Erdélybe és nem volt szabad meghosszabbítani azt a szerződést, mert akkor az példája lett volna annak, hogy az egész országban ezt a bérrendszert bevezessék. Tehát egy üres hazafiságról volt szó, egy félrevezetésről volt szó. Ugyhogy ezt nagyon kevesen látták, na most én azok közé tartoztam, aki ezt figyeltem és a németeknél is amikor bejöttek ide, március 19-e után mikor a zsidóság vezetőivel találkoztam, s azok elmondták hogy rabol ^{nak} tőlük; ennyi pénzt kell, ennyi aranyat, ennyi értéket, ennyi lakást

kell odaadni, hát akkor már kinek nem nyílt ki a szeme? Hát ki kellett volna mindenkinek hogy nyíljon a szeme, hogy most már nem egy nagy szövetségesről van szó, aki nekünk hát adott itt területeket, hát egy rablótársaság. Sajnos ezt a kifejezést kell használnom. Na most ennek a hatása nem maradt el nálam, úgyhogy ez is feltétlen az ellenállás felé vezetett engemet. Én valamit csak meggyőződésből csinállok, nem taktikából csináltam sohasem a dolgokat én teljesen meggyőződtem erről, hogy most ez a magyarság érdeke, az ellenállásban részt kell venni, kockázatára is. És kérek egyre felhívom a figyelmedet, írt dicsekedni nem akarok. De amikor bementem a kultusz minisztériumba a beköszöntő beszédemet tartottam és azt közölte a Nemzetnevelés június első száma teljes terjedelmében, érdekes az katolikus lap volt, a hercegprimásnak a lapja, abban a következőt mondtam: "ha az igazság és a politika szembekerül egymással, habozás nélkül az igazságot választom, tekintet nélkül arra, hogy milyen következményekkel van az a személyemre nézve."

Sz.S: Ez egy becsületes álláspont.

M.M: Na hát így kerültem én, engem mondjuk az igazságnak meg lehet nyerni, bármikor meg lehetett nyerni és valahogy öregkoromra sem vesztettem el, nem váltam közönbössé, ez az igazságérzetem a mai napig megvan.

Sz.S: ~~Uma~~ Teged felkészülten, egyáltalán ezt az ellenállási mozgalmat felkészülten, vagy váratlanul érte a német megszállás?

M.M: Váratlanul érte, úgyhogy az ellenállás kezdetben abban állt, hogy menekült, aki tudott és az volt az ellenálló, aki segített azoknak, akik menekültek. Az életüket, a szabadságukat mentették. Ezzel kezdődött.

Sz.S: Mint országgyűlési képviselő ti nem kaptatok a várható katonai, politikai eseményekről több tájékoztatást mint az ország?

M.M: Most nem akarok eltérni a tárgytól. Nem kaptunk semmit. 1944-ben államtitkár voltam, előzőleg képviselő voltam. Itt nem volt tájékoztatás se titkos tájékoztatás, pláne nyilvános tájékoztatás. Én még 44-ben is elhittem kezdetben, hogy valóban robbanó babákat, robbanó töltőtollakat dobnak el az angol-szász repülők. 44-ig nem tudtam azt, hogy Kassát nem a szovjet repülők bombázták. 44-ben találkoztam augusztusban Pogány Sándorral az erdélyi hadsereg propaganda osztályának a vezetőjével, ezredessel és ő mondta el

nekem bizalmasan ezt, hogy ez mind hazugság. Nem tudtam, és azt sem tudtuk még kezdetben amikor a deportálás megkezdődött nem tudtuk azt, hogy itt elpusztítják az embereket. Hidd el, nem tudtuk.

Sz.S: Én elhiszem. Nagyon sokan mondták akkor, [REDACTED] a németek is ezzel érveltek, hogy Németországba viszik munkára az embereket.

M.M: Munkára, igen. Ugyhogy ez is júliusban, körülbelül akkor derült ki a dolog, legalább is számomra. Volt, akinek csak később. Nem tudtuk. Sajnos titokban folyt a dolog. Amiket én tudok ugye 44-ről is tudtam akkor, hát azt milliók nem tudták, hogy mi történik itt bent tulajdonképpen az országban. Szóval a tájékoztatásnak a teljes hiánya. Soha a parlamentet össze nem hívták egy bizalmas ülésre. Nem mondtak el semmit. A parlament az egy álparlament volt.

Sz.S: Nem voltál valamelyik bizottságnak a tagja?

M.M: Több bizottságnak a tagja voltam, de ott sem tudtunk meg többet. A kulturális bizottságba, a közoktatásügyi bizottságba, mit tud meg az ember? 1944-ben voltam a véderő bizottságban, ott megtudtam a legutolsó percben, október 10-én hogy mi a hadi helyzet. Akkor pontosan megtudtam Csatai Lajos akkor megmondta, minden további nélkül.

Sz.S: Előtte nem kaptak hadihelyzetet?

M.M: Semmit nem. Arról csak egy belső klikk tudott mindent. Nem tudtam.

Sz.S: Szóval te ^{az} [REDACTED] ujságból tájékozódtál?

M.M: Az ujságból tudtam. Na most 44-ben mikor közelebb kerültem a vezető körökhöz, akkor többet tudtam meg valamivel, de mondjuk mivel a hadihelyzet irányításával nem volt semmiféle részem, inkább azt tudtam, hogy mi történik itt a zsidó kegyetlenségek terén és a fegyverszüneti tárgyalásokkal kapcsolatban [REDACTED] milyen események történtek. Ezeket tudtam, mást nem.

Sz.S: Szerinted Horthy sem tudta, hogy mi történik a zsidósággal?

M.M: Nem.

Sz.S: Én ezt nem hiszem, [REDACTED].

M.M: Hogy mikor tudta, ezt nem tudom, Kezdetben ő sem tudta.

Sz.S: Én megnéztem a korabeli dokumentumokat és találtam egy pár érdekes dolgot. Te jobban elbirálhatod mint én, hogy ezek ilyen szempontból helytállóak-e?

A Horthynak a páncélszekrényében voltak bizonyos hivatalos és magániratok. Hát ezt te is tudod, természetesen. 1944. októberében mikor Szálasiék hatalomra kerültek ez a németek kezébe került, akik kivitték nyugatra, ott egy szovjet alakulat vagonokba találta meg sok más irattal együtt. Ez az iratanyag hazakerült, 1960-ba az Országos Levéltárba és 1965-be kiadtak belőle egy kötetet a Kossuth kiadó jelentette meg. Nem tudom találkozál vele, Horthy Miklós titkos iratai címmel.

M.M: Tudok róla, de nem ismerem a könyvet.

Sz.S: Ebből nyomon lehet nagyjából követni, hogy mikortól és mit tudhatott Horthy a zsidókérdéssel kapcsolatban. Az okmányokból a következők derülnek ki: Először: Sztójay mint Berliini követ jelenti a kormánynak 42 októberben, hogy Ribbentrop helyettese kérte: ~~ami~~ foglalkozni kellene és folyamatba kellene tenni a magyarországi zsidók kilakoltatását. Ezek a zsidók átmennének véve a németektől és a keleti területre áttelepítve. Tulajdonképpen ez már az első német közlés, 42. október 8-án, hogy a németeknek deportálási szándékuk van, a magyarországi zsidókat illetően. 43. április; ~~...~~ tárgyalások vannak. Hitler, Ribbentrop követelik és jegyzékbe foglalják azt, hogy a zsidósággal kapcsolatban tegyenek intézkedéseket. Ezt akkor Horthy és Kállai megtagadják. Sztójay megint azt jelenti erről, 43-ban: ismerve a németek elszántságát ~~...~~ a zsidókérdésben a német állásfoglalás ^a komolyság tetőpontját érte el. Javasolja Sztójay akkor az olyan rendezését a kérdésnek, hogy egy harmadik német intervencióra már ne kerülhessen sor. Tehát hogy a magyarok saját maguktól oldják meg. ~~...~~ Van egy nagyon érdekes dokumentum, ami szerintem még azt is bizonyítja, hogy Horthy azt is tudta, hogy kiirtják a zsidóságot.

M.M: De mikor?

Sz.S: 1943. május 17-e. Horthy levelet küld Hitlerhez. Mikor visszajön ~~...~~ 1943-ban. Cáfolja a Kállai kormányt ért vádak, tudod hogy Hitlerék sokmindent tudtak Kállainak a dolgairól. A levélnek az eredeti fogalmazványát a külügyminisztériumban készítették, Horthy sajátkezű javításaival megtalálták ezt a kéziratot.

Klasszikumban

Klasszikumból

legés Megmondom hogy miért. Dokumentálható, hogy legkésőbb június közepén, de legkésőbb június végén már eljutott hozzá az un. ~~Auschwitzi~~ ^{Auschwitzi}

Jelentés. Erről hallottál, ~~...~~. Három forrásból legalább. Az egyik forrás, hogy ifj. Horthy Miklós ~~...~~ a zsidó hitközségtől kapta meg. A másik forrás, ~~...~~ ifj. Horthy Istvánné, az özvegy, a kis-kormányzóné, akihez Török Sándor író közvetítésével ez az ellenállási mozgalom juttatta el, amelyben te is dolgoztál.

Ugyanakkor eljuttatta Serédihez, Ravaszhoz, Raffaihoz az evangélikus püspökhöz, Komoly Ottóhoz is az ~~...~~ jelentést.

Én szerintem Horthynak arra, hogy augusztust jelölje meg, amikor az auswitzi táborról értesült, azért van szüksége, mert július 7-ét és 8-át, amikor leállítják a pesti zsidóság deportálását, így úgy tűntetheti fel, hogy ezt még nem tudva, hogy mi történik a zsidókkal, mégis megtette.

M.M: Mondok egy őszinte dolgot neked. Ahogy visszaemlékszem, amikor elkezdtek itt beszélni az auswitzi jegyzőkönyvről, akik beszéltek róla nem vették egész komolyan.

Sz.S: Te ezt nyilván Komoly Ottótól hallottad, először, már magát a tényről, hogy van egy ilyen jegyzőkönyv. Megmondom, hogy miért nem vették komolyan. Ez olyan félelmetes ~~...~~ a XX. századi ember logikájával, ~~...~~ [ma már kötetnyi irodalma van a halálgyáraknak] de első hiradásként olyan elképesztő volt, hogy ilyet emberi agyvelő kitalálhat és ilyet csinálhat, hogy tényleg nem hitték el. Nekem Serédinek a titkára mondta el magnóra, a felvételsorozatom keretében, hogy az egyházi diplomáciai vonal kijuttatta Svájcba az ~~...~~ jegyzőkönyvet, ahol elolvasták, szörnyülködtek de nem merték sajtóban nyilvánosságra hozni, mert nem hitték el, hogy hiteles. Onnan került át Angliába, Svájcba és ott hozták nyilvánosságra. ahogy

M.M: Szóval, visszaemlékszem, komoly emberek ~~...~~, nem akarok nevetek mondani, mert komoly munkát végeztek, de úgy láttam, hogy kételkednek benne. Na most én magam nem láttam a jegyzőkönyvet.

Sz.S: A mai napig sem olvastad?

M.M: Nem. Ellemben beszéltem Herceg Ferencsel. ~~...~~ Farkas István a Singer és Wolfner ^{vlt.} tulajdonosa neki nagyon jó barátja elhurcolták, és ő felment a német követségre. Én nagyon sokat találkoztam Herceg Ferencsel, s jött vissza sápadtan, azt mondta, hogy egy fiatal diplomata egész közömbösen kijelentette: segítünk Farkas úron, ha még nem került a krematóriumba.

Ez rám aztán döbbségtető hatással volt, rögtön a kabinet irodába mentem, de ő személyesen felment Horthyhoz is és közölte vele. Ez volt ami nagyon megdöbbségtető. Én magam nem láttam a másolatát sem, csak beszéltek róla. Akik nekem mondták, más hogy a Komoly Ottó megrendülve mondta a dolgokat, de hogy én figyeltem a többi: nem vették komolyan. Most őszintén mondom, én itt többeknek most évtizedek múlva említettem, hogy mit csináltak a románok, amit Malaparte és a Kaputt leírta, hogy egy nap Jasiya 8 ezer zsidót öltek meg, gyereket, öreget, nőt, férfit. És amikor azt mondtam többszázakat ölt meg a hadsereg, nem hiszik el. Még ma sem mert titkolják. Ezek olyan szörnyűségek, hogy hihetetlen, hogy megtörtént.

Sz.S: Pedig ezek nyilvánosságra hozott adatok. Bereczkynek és a könyve, **A** magyar protektantizmus a zsidóüldözés ellen, ez leírja az első román háborús bűnösök egy csoportjának a perét és abban tételesen felsorolja hogy 41-42-ben a román hadsereg kb. Bereczkynek az adatai szerint több mint 320 ezer zsidót kiirtott. Szóval ezek Magyarországon nyilvánosságra hozott adatok.

M.M: Tudod, hogy mikor tudtam meg én, hogy a román hadsereg ezt csinálta? Az erdélyi úton tudtam meg.

Sz.S: Mikor?

M.M: 1944. augusztásban tudtam meg. Fogalmam sem volt. Szóval eltitkolnak, sajtó sem közölte, sehol nem szerepeltek ezek. Én nem akarom menteni Magyarországot, de tény hogy ennyi zsidó 1944.márciusáig sehol egész kelet és közép Európában nem maradt meg mint magyar.

Sz.S: A legnagyobb zsidóközösség itt volt, ez kétségtelen.

M.M: Megszoritások voltak, embertelenség is volt, de olyan kegyetlenség mint a többinél nem volt. És azt hitték tudod, hogy az idő megoldja a kérdéseket. Egy-kettő volt zsidó ^{követ} aki nem hitte, aki mindig mondta nekem, hogy jaj! itt nagy baj lesz. Még augusztusba is amikor a deportálásokat leállították. Molnár Endre hozzámjött és azt mondta, ahogy egy hónap alatt itt ~~.....~~ elintézték több százakat, itt még mindig nincs vége a dolgoknak és tényleg jött Szálasi, aki azután több tizezret hetek alatt elintéztett. Szóval nem hiszik el az emberek a szörnyűséget. Horthy **A** sem hitte. Akinek nem ég a háza ~~.....~~ követlenül, az másnak a baját nem tudja átélni, oda nagyon öntudatos, igazi embernek kell lenni.

Horthy

Sz.S: Te ezt komolyan hiszed hogy nem hitte el?

M.M: Nem. Nem hitte el.

Sz.S: Ezt én nem vagyok képes ~~hiszen~~ felfogni. Tudniillik május 15-én elkezdődött Magyarországon a deportálás, június 9-én vidék és Pest elővárosaival befejeződik. A hivatalos jelentések szerint kb. 430 ezer embert visznek el, ~~ezt~~ ~~jelent~~ ~~haza~~ és nagyjából ezt a számot jelenti ~~Ferenczi~~ ~~ezredes~~ Ferenczi László alezredes, a csendőrség részéről ő volt a németek összekötője és a gyakorlati lebonyolítója, ő is ezt jelenti nagyjából. Ez azt jelenti hogy 59 nap alatt megy végbe a vidéki deportálás. Ha csinálnsz egy egyszerű szorzást kiderül hogy 9-11-12 ezer napi kiszállítás. Hallatlan vasuttömeg kell hozzá, magyar vasut többek között. Óriási közigazgatási, csendőri, rendőri akció, naponta majdnem mondjuk hogy 10 ezer embert bevagonirozni és elvinni. Gyerekektől, csecsemőstől stb.stb. Lezajlik az összes nagyvárosokban a deportálás, vidéki nagyvárosokban, katonai, közigazgatási székhelyeken, megyei székhelyeken, érsek- és püspöki székhelyeken. Hát az lehetetlenség hogy a kormányzóhoz innen nem jutott el semmilyen hire annak, hogy mi történik, ez nem lehet igaz.

M.M: A teljes irtás nem.

Sz.S: Az hogy a végállomáson gázkamra, ugy érted?

M.M: Igen, ez nem jutott el. ~~Hihetetlen.~~ Magától elhárítja a felelőséget. Ez már ~~vall~~, hogy nem érezte át teljesen ennek a súlyát. De képtelenség megérteni azt, hogy ezt tette volna akkor, ha tudja hogy ezeket teljesen megsemmisítik. Ezt nem tudom elképzelni.

Sz.S: Nekem nincsenek Horthyról személyes benyomásaim, ~~és~~ történelem könyvekből, aktákból, visszaemlékezésekből rajzokok magannak képet, ami ~~biztos~~, hogy hiteles. Emberileg nem tudom megítélni, hogy volt-e benne annyi humánus érzés, emberi érzés, hogy, ha tényleg tudta volna, hogy mi történik, akkor ellenáll ennek.

M.M: A humánus érzést egy ponton tapasztaltam talán. Azt mondta: fegyveres erőt egyszerű polgárok ellen fordítani az becstelenség. Szóval ebben a dolgan... ~~ebben katonai hitelt lenni.~~ Ezzel szerelte le Faragó Gábort, hogy fogadta a június 21-i minisztertanács után, amikor a leckét megkapták, ő maga is (Faragó)

Bakó: Endre

Weesemayer

És azt mondta; gondold meg mit jelent ez, gyerekek, öregek,
Persze erről előzetesen beszélt Ambrózyval, aki felvilágosította hogy ez borzasztó, beszélt Herceg Ferencsel meg Bethén Istvánnal, ők már előzőleg ezt mondták neki. Ebben a tekintetben egyetértett és ezt kifejezésre is juttatta, augusztus 20-án a Ludovikán, amikor azt mondta, hogy a magyar kard becsületén csorba esett. Na most ez a csorba azért esett, mert ezt a kardot civilekkel szemben használták. A karhatalmat a hadsereget, a rendőrséget, csendőrséget ártatlan emberekkel szemben.

Sz.S: De már erre volt példa Horthy uralma alatt, volt 1930.szeptember a tüntetés a nagy munkanélküli tüntetés, volt a bányászokra leadott sortüz, volt az Endrédi sortüz, te is tudod hogy használtak civilek ellen, munkáért, kenyérért tüntető civilek ellen csendőrfegyvert, meg rendőrfegyvert.

M.M: Szörnyűségek voltak azok, de méreteik minimálisak. A magyar történelemben ilyen méretű nem volt még. Ugy hogy nem tudták. Ilyés Gyulának hallottam valahol nyilatkozatát, hogy ő is 1944. augusztusában tudta meg ezt a gázosítást, ezt a szörnyűséget. A gyűlölet ha elindul, tudod, ki kell tombolnia magát. Na most ez kitombolta, tehát azért vagyunk itt most ketten évtizedek múlva hogy valahogy a lényegét lássuk ennek és próbáljuk megmondani az igazságot.

Sz.S: Ez a nehéz ebben, megérteni és az igazságot is kimondani, és valahogy az utánunk következőkkel...

M.M: Ebbe sajnos bevonták az egész népet. A csendőrség parancsot adott ki a fogatos gazdáknak, azok mentek el, oda rakták fel, úgy vitték a vasúthoz. Nos beszéltem székely gazdákkal, végig sirtak az uton, de azért vitték, ^{szerecsényleneket.} Pesten a helyzet mi volt? Bezárták a boltokat, elvitték a szerencsétleneket és utána mikor kiárusítás volt, a tömeg odaállt a sorba. Most a különbség, ahogy látom, mondjuk a nyugati ellenállás és a keleti között az, hogy ott a lakosság ezt nem csinálta. A lakosság teljesen passzivitásba vonult. Tehát ott nem adtak fogatot, ott a zsidóvagyronra nem tették rá a kezüket a polgárok, Ha valaki, abszolút kivétel volt, De általában egységes volt. De ott is, aktív ellenállás nem volt.

Hogy tüntettek volna, vagy szembeálltak volna a hatalommal, ezt nem tette meg a lakosság. Ez a különbség.

Sz.S: Mondjuk nagyobb méretű volt a bujtatás, a mentés.

M.M: De K-Európába, sajnos az emberi tudat nem állt olyan magas színvonalon, hogy ebben a kérdésben az erkölcsi követelményeknek megfelelően viselkedtek volna, ez az igazság.

Sz.S: Alapvetően el lehet fogadni azt, amit mondasz, de a felelősség mégis csak megosztott ~~marad~~. Mert voltak ennek az egész emberirtásnak nagyon aktív részesei, előmozdítói a legmagasabb körökben Magyarországon. És valójában voltak tényleg passzív nézői a nagy tömegek körében, meg haszonélvezői, ez kétségtelen. De felelősségüket azért mégis meg kell osztani. A nagyobb felelősség azoké, akik ennek hatalmuknál fogva az aktív előremozdítói és végrehajtói voltak. Te a helyzetednél fogva meg tudtad itélni a kor vezetői embereit. Kik voltak akkor azok akiknek a kezében összpontosult ilyen értelemben a hatalom?

M.M: Ez nagyon érdekes kérdés és elég nagy felelősséget ró rám a válaszáadás. Egy dolgot előre szeretnék bocsátani. Utólag kritikát mondani, azt mondják, hogy nem nehéz dolog. De az én helyzetemmel kapcsolatban el kell mondanom: Én abban az időben is, ezekkel, akik a hatalom csucsán voltak, szembeálltam és megmondtam a véleményemet a kegyetlenségekről, igazságtalanságokról és úgy érzem, hogy ez adja meg az erkölcsi alapot nekem arra, hogy most elmondjam a véleményemet róluk. Tehát én nem utólag kritizálok anélkül, hogy abban az időben közönbös lettem volna mint kortársuk és passzivan néztem volna az ő kegyetlenségeiket. Sajnos, látok olyan emlékiratokat megjelenni, ahol a szervezők a kortársaikat nagyon megkritizálják, de mindig keresem, hogy hát ők is ott voltak abban az időben velük együtt és semmit nem mondanak arról, hogy ők akkor a kritizáltakkal szembeálltak volna. Tehát a főszereplők. Horthy elhárította magáról a zsidókérdésnek a kezelését, akkor áthárult a teljes felelősség Sztójayra és a kormányára, nevezetesen a belügyminiszterre és a belügyminisztérium két államtitkárának a terhére. Ha államférfi lett volna Sztójay, akkor felismeri ennek az óriási felelősségét, és nem előnynek tekinti azt, hogy az államfő elhárította magától a felelősséget, hanem éppen nagy hátránynak és teljes felelősséggel kellett volna eljárnia, sőt egy igazi politikus államférfi

ezt a megbizatást nem is vállalta volna. Hogy mi volt az én benyomásom Sztójayról? Többször találkoztam vele, de egy alkalommal felkerestük Ravasz Lászlóval együtt, éppen a deportálás ügyében, akkor megfigyeltem magatartását.

Sz.S: Ez körülbelül mikor lehetett?

M.M: Ez lehetett május 10-e körül, 44-ben.

Sz.S: Kik voltak veletek még, Ravasszal meg veled?

M.M: Mi csak ketten voltunk. Sztójay volt ott és az államtitkára, Huszovszky Lajos. Ő volt a miniszterelnökségi államtitkár, egy abszolút szürke egyéniség, jobboldalisága miatt került oda az államtitkári tisztségbe. ^{Lajos} Egy átlagkatona benyomását keltette. Egy olyan katonának a benyomását, aki csak parancsbⁿ tudott gondolkodni. Ő azt hogy innen ki kell adni a zsidókat munkaszolgálatra, parancsnak tekintette és úgy érezte, hogy ezt a parancsot végre kell hajtania és az egész dologban csak a kilengéseket tekintette, vette figyelembe, mint hibát, amit jóvá kell tenni, de az egész ügynek a jelentőségét közel sem tudta felfogni.

Sz.S: Mit tartott ő kilengésnek?

M.M: Kilengésnek azt, hogy vagonba bezárták, marhavagonba, azt lelakolták és embertelen körülmények között szállították ki a zsidókat Németországba, de azt már, hogy a családtagokat is vitték, ezt természetesnek vette, hogy csak ürügyként mondta-e, hogy a zsidóknál olyan erős a családi kötelék, hogy ezt ők figyelembe véve küldik ki a dolgozókkal a család tagjait és, ezt úgy mondta mintha hitte volna, ennek az igazságát.

Sz.S: Ebben az a logikátlanság, hogy akkoriban nagyon sok un.keresztény, tehát őskeresztény, tehát magyar munkás is dolgozott Németországban, azok nem voltak annyira családiasak, hogy az ő családjukat is ki kellett volna vinni Németországba?

M.M: Ugy látszik, hogy ő ezt nem látta, annyira már nem tudott logikusan gondolkodni, hogy ezt az összehasonlítást figyelembe vette volna, mert akkor bizonyára nem mond ilyen dolgot.

Sz.S: Személyes véleményed, akkori emlékeid, meg a megismert tények alapján, meg ahogy most a kort visszaidézzük, vajon Sztójay tényleg hitte azt, amit mondott?

M.M: Bámulta a németek fegyelmezetttségét.

Sz.S: Még akkor is?

M.M: Még akkor is, azt mondta, hogy a magyar ifjuság tekintse mintaképének a Hitler Jugent^{let}. Azok meghalnak, ha kell az eszéért, minden áldozatot meghoznak és meg sem kérdezte az én véleményemet, hanem önmaga nevetett a saját megjegyzéseim, illetőleg élvezte a mondanivalóját. Ugyhogy katonának is egy olyan átlagkatona lehetett szerintem, Jellemző, Gömbösnek volt a parátja, Gömbös emelte ki a hadseregből és osztotta be politikai szolgálatra. Tehát egy átlag ember volt és erélytelen ember is volt, tehát ő nem ellenőrizte a belügyminisztériumnak a működését, egyáltalán nem ellenőrizte, ezt onnan tudtam meg, hogy amikor 1944. június 21-én a minisztertanácson voltunk, ő is kérdezősködött a két államtitkártól hogy hogy is zajlik le részleteiben, *a deportálás.*

Sz.S: Mármint hogy Endrétől és Bakitől a két belügyi államtitkártól.

M.M: Igen, hogy hogyan zajlik le maga a deportálásnak a folyamata.

Sz.S: Mint emberre is kíváncsi lennék, meg talán az utókor is.

Ha történetesen tudja hogy mi történik, emberileg vajon hogy reagált volna erre? Meglehet ezt itélni, meglehetett-e akkor itélni, mert most tételezzük fel hogy csomó dolgot elhallgattak előtte, vagy ő nem is akarta, hogy az igazságot megtudja.

M.M: Két emberről, róla és Jaros⁵⁵ról feltételezem; ha valaki részletesen beszél velük és próbál a lelkiismeretükre hatni, meglehet volna, bizonyos eredménye lett volna. Szóval lehetett volna rájuk hatni.

Sz.S: Jaros Andor a belügyminiszter.

M.M: A belügyminiszterre is lehetett volna hatni, ha valaki nagyon komolyan felvilágosítja és Sztójai⁵⁶ra is, de ezek kerülték azokat az embereket, akik felvilágosíthatták volna, és akik a környezetükben voltak azok hizelegtek nekik és a tényeket azt nem mondták meg, a kegyetlenségekről nem tájékoztatták őket. Közvetlen környezetük az kiszolgálószemélyzetből, lelkiismeretlen kiszolgáló személyzetből állt.

Egy dolgot még Sztójai⁵⁷ról. Ambrózi⁵⁸ a kabinetirodai főnök nekem azt mondta, hogy Sztójai⁵⁹ lelkesedik a németekért. Tehát ő nem volt Lakatos Géza. Lakatos Géza az szemben állt a kételkedett és látta, hogy itt a háboru elveszett, semmiféle lelkesedése nem volt a németek, a nácik iránt, még akkor is ha katonai kitüntetést kapott tőlük.

De Sztójai hitt a németekben, a frázisoknak hitt és Ambrózyt annyit mondott, hogy a többiekhez viszonyítva, mert sajnos voltak ilyenek, katonatisztek is, akik intrikáltak a magyar kormány és nevezetesen Horthy háttámogott, Horthyra és a környezetére intrikáltak. Ez azért Sztójainál nem fordult elő.

Sz.S: A tábornokok között?

M.M: Volt olyan, hogy meg is fosztottak a rangjától, azt a Randszerbergeret vagy hogy hívták. Ezek intrikáltak Horthy ellen és volt olyan is német barát tábornok aki a háttámogott a németeknek elmondta minden rosszat Horthyról, de Sztójai nem tartozott ezek közé. Erre nincs bizonyíték, hogy Horthy ellen intrikált volna. Őt mint magasrangú katonatisztet, nem mint államfőt becsülte, azt nem tudta ő megítélni, nem volt annyi tehetsége hogy fel tudta volna mérni a Horthynak az államfői értékét, ha már egyáltalán erről lehet beszélni. Mint katonát aki ^{nek} magasrangú ellentengernagy címe volt, ezt becsülte Horthyban.

Sz.S: Azért te elég nagy jóhiszeműséget és potenciális humánusot feltételezel Sztójairól meg Jarósról és amikor azt mondta, hogyha lett volna, aki felvilágosítja őket akkor talán megpróbálták volna másképp cselekedni.

M.M: Ha a cselekedeteiknek a horderejét, a feladatoknak a horderejét valaki világosan feltárja előttük, szerintem fékezni lehetett volna őket. Nekem ez az érzésem erről a kettőről.

Sz.S: Na és a többiek?

M.M: Na akkor Jaróss. Nem tudom hogy általában véve te tudod-e azt hogy mit jelentett a Horthy Magyarországon az, hogy földbirtokos valaki és földbirtokosságnak az egész szerepét hogy látod Magyarországon?

Sz.S: ~~Amikor azt~~ Közvetlenül tapasztalatom nem volt, legfeljebb csak áttételesen és elég fiatal koromban. Azt tudom, hogy a Jászságban, ahol én laktam gyerekkoromban, Jászladányon az egy négyezres lélekszámú nagyközség volt, és nagyon-nagyon kislétszámú kisbirtokos, elaprózott kisbirtokos paransztsággal és két nagy uradalom foglalta a határt. Az egyik ^a Konner ^h báróké volt a másikkra nem emlékszem, hogy ki volt ~~az~~. Közötte morzsolódott a kis középparaszt a maga néhány holdjával, a félholdas, egyholdas törpebirtokos, tettenő mennyiségű nincselen, aki kubi-kolni járt, nagykabikos dinasztikák voltak a környéken a személyes ismeretségi körünkben.

Most a földbirtokosságnak a politikai szerepéről tudnék beszélni, de nem hiszem hogy te arra vagy kíváncsi, hogy most én ezt elmondjam neked. *lato körömből* ~~Maga~~ A földbirtokosságnak az életformája az én akkori ~~amennyire~~ annyira kiesett, hogy ~~én~~ ^{őket} én csak úgy hintóból nyáron, szalmakalaposan, uriruhába öltözve látva^m, szóval az olyan távolságra volt tőlem, hogy azt én fel sem tudtam fogni, hogy ez miféle életforma lehet.

M.M: Na látod, hát fel sem tudta fogni, olyan távolságra volt tőled, pedig abszolút közelségbe volt hozzád, mert a hatalmat teljesen ők tartották a birtokukban. Teljes politikai hatalmat, és pedig a vármegyén és a parlamenten keresztül. A vármegye az teljesen az ő kezükbe volt, a földbirtokosok kezében és a parlament többsége is belőlük állt, úgyhogy tehát ők vezették az országot. Hogy volt közöttük valamilyen árnyalatnyi különbség, dzsentrinek neveztek az egyik részt, a másikat pedig arisztokráciának, de tulajdonképpen ketten összefogva uralták az országot, tehát az az érdekes, hogy tulajdonképpen hiába volt itt 1948-49 is, a forradalom, a szabadságharc és a reformok, a földbirtokos osztály 1944-ig politikailag uralta Magyarországot. Na most ilyen földbirtokos volt Jaros Andor is, közéjük tartozott.

Sz.S: Nagy személyi birtoka volt?

M.M: A cseheknél volt neki nagybirtoka és ott úgy tudom 500 holdat hagytak meg neki, a többit a cseh állam kisajátította, és pedig magyar földművelőknek adta oda. Ahogy figyeltem Jarosnak a pályáját, ugye ez a Trianon, ez óriási hatással kellett volna legyen rá, de amint látom rá is csak azt a hatást gyakorolta mint az átlag magyar vezető rétegre, amiről már előzőleg beszéltünk. Tehát ő hiába volt 20 esztendeig mondjuk Csehszlovákiába, ahol már a demokráciának nagyon komoly nyomai voltak, de ő abból egyénileg külön tanulságot nem vont le a maga számára. Tehát alapjában véve olyan földbirtokosnak maradt, mint amilyenek Magyarországon voltak.

Sz.S: Lehet hogy ő Trianont úgy fogta fel, hogy ezt azért kell revídiálni mert őt megfosztotta a birtokai egy részétől?

M.M: Ezt nem mondhatnám. Azért nem akarom mondani, tehát mi közelebb-ről akarjuk megismerni a dolgokat tények alapján, anélkül hogy valakit mentenénk, pl. az elvesztett birtokát 38 után ösztönözték

14

őt hogy vegye vissza azoktól akik megkapták a birtokot.

Sz.S: Tehát a magyar parasztoktól?

M.M: Igen a magyar parasztoktól, és ezt várta a többi földbirtokos, hogyha ez megtörténik, akkor ők is követelik vissza. *birtokaikat.*

Sz.S: Jaros lett volna a példa.

M.M: Ő lett volna a példa. Na most Jaros a következőt mondta: ~~Magy~~ "én paraszttól birtokot nem veszek vissza." Tehát mondjuk ez egy gesztusnak látszik, de jellemző ez a kifejezés, hogy "paraszttól" nem veszek ^{vissza} birtokot. Tehát nem egy magyartól, embertől; paraszttól! Szóval kegynek hagyta ott. *a birtokaikat.*

Sz.S: Ebben is példa volt a felvidéki, a visszacsatolás utáni felvidéki birtokosok körében?

M.M: Ez ~~sz~~ egy példa volt, mert nagy szégyen lenne most ránk nézve, a magyar dicsőséget örökre lejáratta volna ~~magy~~, hogyha ott a földbirtokot visszaveszik, bármilyen mértékben, ^{ma} nem is teljesen. De bármilyen mértékben visszaveszik a magyaroktól és a szlovákoktól a földet az nagy szégyen lett volna ránk. Mondjuk ezt egy ténynek lehet tekinteni, de mondom, itt is amikor ezt a kijelentést hallottam, hogy paraszttól, tehát még is csak paraszt volt az. *a Felső és a Szentbirtokokok felszámolásában.*

Sz.S: Az biztos, hogy ha ott megpróbálják a földet visszavenni, az oly mértékig kiélezte volna a társadalmi helyzetet, a robbanásig kiélezte volna. Horthyék azért ilyen helyzetet nem teremthettek hogy végre ugye visszacsatolnak egy darabot a csonka Magyarországhoz, és akkor egy parasztfelkelés szerű mozgalom indul el, mert a földbirtokot visszaveszik. Ennek nem teheték ki magukat.

M.M: Szóval ki hogy ^{viselkedik} történelmi helyzetben? ² Magyon nehéz és hogy hibát ne kövessünk el, olyan nem is fordul elő, de a lényegben nem szabad hibát elkövetni. Tehát ő Trianonból ^{csak} ugyan azt tanulta, hogy ennek egy következménye és követelése lehet magyar részről, hogy a területeket vissza kell csatolni. De azon túlmenően, hogy ~~att~~ milyen politikai problémák adódnak, hogy a magyarságnak az az érdeke, hogy itt a többi néppel az ügyét demokratikus alapon rendezze, tehát egy ilyen tanulság nem született meg Jaros Andornak az agyában!

Sz.S: Hogy lett ő belügyminiszter 1944-ben, ^M miért felelt meg a németeknek?

U
O
M.M: Előzőleg amikor visszakerült a felvidék egy része, ő akkor felvidéki miniszter, ^{volt} így nevezték ezt, amíg a csatolás teljesen megtörtént, ő felvidéki miniszter, Tehát volt már egy miniszteri rangja és az nem vitás, hogy a háború mellett volt. A frontra is kiment

Sz.S: Már a szovjet frontra.

M.M: Szóval ez a feltűnés, nem maradt kint sokáig, de az a feltűnési viselkedés meg volt benne, szeretett szerepelni. Ezzel is bizonyította, hogy ő a háborúnak a híve. Elmondhatnék sok esetet róla, ^{miért} de ilyen kis esetekből lehet következtetni valakinek az egyéniségére. Amikor a különböző területek visszakerültek Magyarországhoz, akkor a megmaradt szlovákiai és Magyarország közt, valamint Románia és Magyarország közt, amikor É-Erdély is visszakerült, a kapcsolat nagyon feszült volt és abból állt az egész politizálás, hogy kölcsönös megtorlásokat alkalmaztak egymás ellen. Kiutasítottak Magyarországról szlovákokat, Szlovákiából magyarokat, Romániából magyarokat, É-Erdélyből románokat, szóval a szerencsétlen nép szenvedett. Hogy milyen mértékben és ki mennyire felelős ezért, ez a magyar történelemírásnak szintén a feladata, ^{elvártam} becsületesen fel kell dolgozni ezt. Na most egy ilyen eset fordult elő a háború közepén, hogy Érsekújvárról vagy Losoncra egy szlovák ügyvédet, aki itt maradt Magyarországon és becsületes szlovák ember volt, kiutasítottak. ~~A~~ A kölcsönös kiutasítás keretében sor került rá és ő Jaross Andort régóta ismerte ^{az} 1920-as évektől, és elment hozzá, hogy kérem, én nem csináltam semmit, ha politizáltam legfeljebb szavaztam, de az irodámat vezettem, ha hozzám jöttek vállaltam a magyaroknak az ügyét, a szlovákoknak az ügyét is, a németekét is és hát eddig semmi bajom nem volt, most kapok egy kiutasítási végzést hogy 3 nap alatt a családommal együtt el kell hagynom Magyarországot, segítsen rajtam. Ezt Jaross szájából hallottam, azt mondta; kérem vegye úgy hogy csatát veszített. Hát ugye ez egy jellemző emberi magatartás, ő nem tudta felfogni soha a cselekedeteknek a következményeit és a jelentőségét. Nem gondolt arra hogy ő is veszthet csatát és nem mindegy, hogy hogyan veszít csatát, becsületesen vagy nem becsületesen. Mert ha én így járok el valakivel szemben, ha majd én csatát vesztek, akkor már nincs meg az erkölcsi alapom arra, hogy erőt meritsek magamnak.

Tehát ezt a választ adta akkor a szlovák ügyvédnek. Ez bizonyos felületességre vall, ez az igazság. Mondom még több esetet el tudnék mondani, mert ő beszélt magáról, Imrédij az sohasem nyilatkozott semmit sem, elzárkózótt, de Jaros elég gyakran beszélt magáról, tehát ő egy szereplési vágyban szenvedett, akart szerepelni. De még egy esetet elmondok.

1944. ugy tudom, június közepén lehetett, egy küldöttséget vezettem hozzá a belügyminisztréiumba. A küldöttség tagja volt Bereckij Albert, ~~██████████~~^{aki} akkor Pozsonyi uti lelkész volt, Muraközi Gyula a Kálvin téri református lelkész...

Sz.S: ~~Na~~ ő volt a Jó Pásztor bizottságnak az elnöke.

M.M: Ő volt az elnöke, igen. Egy kiváló ember volt. És Szabó Imre a Fasori református esperes. Na most azért vezettem oda ezt a küldöttséget hogy a presbitereket mentesithessük.

Sz.S: Bocsáss meg hagy tegyem azt hozzá, tehát azokat, akik református hitűek voltak, de a faji törvények szerint zsidók, miközben a református egyházban presbiterek voltak.

M.M: Én mentem be először a nagy fogadó terembe, kb. két-három perccel előbb mint a küldöttség és látom, hogy egy gyönyörű szekrénynek az üveges része előtt áll Jaros Andor, lép előre, hátra, igazítja a nyakkendőjét és nézi magát a tükörben.

Sz.S: Készült a fogadásra?

M.M: Igen. Amikor ilyen szörnyű dolgok voltak, folyt a deportálás is és igazgatta a nyakkendőjét és az arcát nézegette.

Sz.S: Pozór volt.

M.M: Igen egy pozór volt. Na most, ~~de~~ hogy az igazat is elmondjam. Előadtuk a kérést és azt mondta hogy teljesíti. Igenám, de kértük, hogy rendeletet adjon ki. Azt is megígérte. A rendelet sohasem jelent meg, mert Bakij és főképpen Endre, de mind a kettő szabotálta.

Sz.S: Tehát a beosztottjai, a két állemtitkára az szabotálta, ~~e~~

M.M: Teljesen szabotálta. De én felmentem utána hozzá, kb. két vagy három hét múlva és a következőt mondtam; ~~Ha~~ nem is adta ki a rendeletet, ve~~d~~ tudomásul, hogy a református püspököknek utasítás ment, hogy a belügyminiszter szóban mentesítette a presbitereket és ilyen irányú utasításokat adjanak ki. Bizonyítványt állítsanak ki a presbiterek részére.

⁰⁴
Hisz ez ellen nem tiltakoztak, ez meg is történt. Tehát erélytelen belügyminiszter volt. Az ~~egész~~ ^{százezer} intézkedés két emberre hárult Bakira és Endrére. Százezrek, milliók felett ők rendelkeztek az ő kezükben volt a csendőrség, a rendőrség és a teljes közigazgatás, mindenféle megkötöttség nélkül.

Most kérdezek tőled valamit, ez a szó, ez a fogalom számodra hogy főszolgabíró, mit jelent? Te akkor, mit is láttál főszolgabírónak.

Sz.S: Azt hiszem, hogy ez járásokban és megyékben volt ugye?

M.M: A járásnak a feje volt.

Sz.S: Korlátlan hatalom?

M.M: A járásban, így lehet mondani, korlátlan hatalom. Őt kinevezték, tehát nem a nép választotta. Ő rendelkezett a csendőrséggel, ő rendelkezett a közigazgatással. A faluban a bíróválasztás úgy történt, hogy neki volt jelölési joga. Hol volt itt akkor a demokrácia? Tehát így is nevezték őket, hogy kiskirályok. Most nem akarom mindegyiket elítélni, de kétségtelenül olyan hatalom volt a kezükben, hogy azzal mindenkit féken tudtak tartani, maga a szó is az, hogy főszolgabíró; szolgáknak a vezetője, nem egyenrangú embereknek a vezetője és pláne a választott vezetője. Tehát a faluba ^{köz}községi bíró is csak az lehetett, akit ő akart. A jegyző is az lehetett, hiába választották a jegyzőt, abba a választásba is ő beleszólt. Nos teljes hatalom a kezében volt, úgy is nevezték őket hogy kiskirályok. Tehát a hatalom közvetlen a népet a főszolgabírón keresztül tartotta a kezében, kb. 100-130 járása volt Magyarországnak és ennyi főszolgabírója volt az országnak. Na most nyílt választás volt, a képviselői választás az nem titkos választás volt, tehát azt is befolyásolta. A közigazgatási úton lehetlenné tette annak az embernek az életét, aki politikailag nagyon szembeállt volna a rendszerrel. Minden hatalom az ő kezükben volt. Na most egy ilyen főszolgabíró volt Endre László. Ő valójában kiskirály volt a Gödöllői járásban, és onnan került az alispáni székbe, tehát akkor Best megyének lett a kiskirálya. Sokmindent elmondtak róla, hallottam olyat is, hogy kitűnő jó magyar ember volt, ezt a hiedelmet szeretném eloszlatni.

Én a ráckevei kerületben voltam képviselő és a ráckevei kerület amikor ő alispán volt, hozzá tartozott, az ő fennhatósága alá tartozott és láttam, elmentem hozzá ügyekben, fogadta a feleket a vármegye házában. Az asztalon ült csizmában, a kezében egy nád-pálca volt és úgy hetykén tárgyalt a felekkel. Abban az időben ilyen hobbija volt, ha ezt ilyen hobbinak lehetett nevezni, hogy lovasfogatot, hintót tartott itt a város közepén és azzal járt. Feltűnési viselkedésben szenvedett. Egy hetyke, provokatív magatartású ember volt. Na most hogy hogy bánt a magyarokkal? Az egyszerű magyar embereket botjával, a pálcájával meg is verte. Hobbija volt az, hogy látogatta a községi apaállat, tehát a bi-kaistálókát magyarul, hogy mi vezette erre, azt nem tudom, de előfordult az, hogy megérkezett az autójával, egyszerűen bement az istállóba, látta ott a szolgálégényt, kifogásolt valamit és a nád-pálcájával jól megverte a szerencsétleneket. Ezek tények. A helyzet az, hogy előfordult, egy esetben tudok róla, Tököl községben, hogy a szolgálégény szaladt a vasvilla után és valószínűleg elintézi az alispán urat, de azt már nem szégyelte, hogy elszaladt, beugrott az autójába és továbbrobogott. És azon kívül tivornyázó ember volt, ezt mindenki tudja, én csak a következtetést akarom a magam részéről levonni. Szerintem ha nem így végződik a sorsa, mint hetyke, provokatív magatartású embernek, valószínűleg vagy egy pásztor botja végzett volna vele, vagy a kése.

Sz.S: Vagy párbajban, hal meg mint magyarul *úr.*

M.M: A párbajtól azért óvakodott. Az veszélyes volt, *hiszen* ~~és~~ ~~itt is~~ elszaladt, amikor a szolgálégény a vasvillájáért szaladt, azért az alispán úr elszaladt onna. De előfordult az, hogy ment egy községen keresztül és akkor tért vissza a gulya és ~~szaladt~~ hát az a szerencsétlen gulyás nem tudta félreállítani az alispán autója előtt a gulyát, kiugrott és a gulyást szintén a nád-pálcájával megverte és előfordult, hogy a juhászokkal ezt csinálta. Tehát ezért mondom, aki antiszemita, aki sovinizta, az nem lehet jó magyar, mert a jó magyar csak az lehet, aki becsületes *ember.*

nista

Ő nem volt az. A cselédeit is verte és az volt az érdekes, hogy mindig úgy jöttek az emberek hozzám: hallottad-e hogy Endre László, olyan titokban mondták ezt, félve tőle.

De Például Mocsáry Dániel az egy nagyon érdekes ember volt, annak a híres Mocsárynak a leszármazottja, ő ott volt földbirtokos a ráckevei kerületben és ő is nekem mindig titokban mondta el, hogy ~~hát~~ a Laci^u mit csinált. Kun Lacinak nevezték. Azt tudod Kun ^{király}, az édesanyja kun volt és dorbézolt állandóan a kunok között, végül a kunok is ölték meg. Ő hetykélkedett a kunságával, hogy ő a kunok vezére és szertelen volt a nők terén is. Kun Lacinak nevezték el a tivórnázása ^{miatt}. ^{miatt} ^{Kolaukja} miatt.

Sz.S: Igen ebben volt egy ilyen fajmagyarkodás, ilyen ősmagyarkodás, turáni, kun meg jászkun.

M.M: Jaros hogy még nagyobb szarvat adjon neki, elment pózzal be a vármegye házára és úgy kérte fel őt, hogy legyen államtitkár a belügyminisztériumban.

Sz.S: Horthy nevezte ki államtitkárnak, őt is meg Bakj^t is. Nincs felelőssége ebben, nem ismerte, hogy milyen ember, nem jutott el a hire hozzá? Nem tudta, hogy kinek a kezébe tesz egy ilyen hatalmat?

M.M: Ezt menteni nem lehet. Itt nem akarom menteni Horthyt egyáltalán. Ez így van. Ez az ember lett belügyminiszteri államtitkár. Az egész országot egy vármegyének tekintette, vagy egy járásnak tekintette, tehát ő ^{az} országnak lett a főszolgabírója és az alispánja a maga szertelenségével, de még azok a törvényes megkötöttségek sem voltak meg, ^{amelyek} legalább is látszólag léteztek az ő alispánsága és főszolgabírósága idején.

Sz.S: A deportálásban az ő szerepe mi volt? A gettókba gyűjtésben a deportálásban? Eichmannak

M.M: (a jobbkeze volt.)

Sz.S: Az erre vonatkozó közigazgatási utasításokat és végrehajtást ő tartotta kézben.

M.M: Ő figyelte az egésznek a lebonyolítását, ^{Bár} az előbb beszélgetünk egymással és ezt nem tudtam róla, sokmindent tudtam róla de azt ^{amit mondtál} hogy pl. hogy Debrecenben és ez így lehetett, ott volt a helyszínén amikor a gettóból bevitték a vagonba a zsidóságot.

Ugyanúgy végiglátogatta a gettókat Nagyváradon, Kolozsváron, Marosvásárhelyen. Senki felelősségre nem vonta, semmi intézkedéséért. Tehát ő volt az egyik személy. Na most a másik Bakij László. Hát ki volt Bakij László? Amit én tudok róla. Hadapród iskolát végzett, szintén a Pest megyéből származott, ő is kunnak nevezte magát, ők romantikát csináltak az egész kunságból, egy hamis romantikát, Kun nemesnek titulálta magát Bakij László. Hadapród iskolát végzett, katonatiszt volt és utána átment a csendőrséghez. És a csendőrséghez tudomásom szerint úgy jutott, hogy csendőrségi tanfolyamot végzett. Ez volt az egész műveltsége tulajdonképpen. Ő egy csendőrkerület parancsnoka úgy kezelte az egész országot. ^{mint}

Sz.S: Mekkora lehetett egy csendőrkerület?

M.M: Hát Kalamivel nagyobb talán egy járásnál, de lehetett, az hogy a járás ~~ma~~ is egymaga egy csendőrkerület volt. Miből ismerte ő a világot? A csendőrjelentésekből, a nyomozati jelentésekből. Hát Persze abból is egy intelligens ember sokat tanulhat, azt én nem becsülöm le, a nyomozásnak is meg van a maga művészete és sokmindent lehet tanulni, De ^{nek} nem volt olyan ítélőképessége hogy ezen keresztül. egy nagyobb műveltségre tehetett volna szerinte. Így lett államtitkár, mert előzőleg megválasztották képviselőnek, A Nyilaskeresztes Párt egyik frakciójának volt ő a vezetője és ő már kimondottan a németeké. Én jól ismertem

Michaelis Adolfot. volt, Ő úgy szerepelt Magyarországon mint a ~~...~~ tudósítója. Körülbelül 4-5 éven keresztül ismertem, Kitűnően beszélt magyarul, franciául és ő a Eötvös kollégiumnak volt Magyarországon a tagja mint diák. Tanári diplomája is volt és 1944-ben tudtam meg azt, hogy ő itt a Gestapónak a megbizottja, volt. Most ő együtt dolgozott Bakijal. Érdekes, engem ismert, mi találkoztunk egymással, de jó érzéke volt, mert soha nem tett célzást semmire és például egy vezető németnek sem mutatott be soha. Pl. követségre soha nem vitt el, vagy egy diplomatának ^{sem ismertetett meg} nem mutatott be. Tudta hogy kivel mennyire lehet ~~a~~ menni.

keinye volt

Kölnische Zeitung

Sz.S: Használhatatlan voltál számára.

M.M: Igen, ilyen szempontból használhatatlan voltam. Ő ha beszélgettünk, most utólag jövök rá, körülbelül, amit ^{tolent} megtudott a pártéletről meg a belső magyarországi viszonyokról, úgy látszik ez érdekelte őt, a véleményem, de tovább nem vitt. Szóval látta hogy eszköznek nem lehet felhasználni. ~~Na most~~ ⁰ Bakival ~~is~~ már szoros kapcsolatba került és Bakij bele is ment ebbe a bűnös játékba, mást nem tudok mondani, ~~és~~ ¹ végén ugyekiderült, hogy Bakij is állította össze 1944-ben már a megállás napjára a letartóztatandó magyaroknak a névsorát. ^(nr)

Sz.S: Valószínűleg már előre elkészítették.

M.M: Előre elkészítették ketten. ~~Hát~~ ^{Michaelis Hoff} mindenkint ismert Magyarországon. Nem volt olyan politikus, olyan párt, amellyel kapcsolatot ne tartott volna, sőt az előkelő zsidókkal is tartotta a kapcsolatot, úgyhogy itthon volt, Magyarországon, itthon érezte magát és a felesége magyar asszony is volt. Elöttem úgy lepleződött le, hogy 1944. áprilisában felmentünk a belügyminisztériumba Zsindely Ferencsel, amikor engem kineveztek a Györfi kollégium miniszteri biztosává. ~~Itt~~ ^{Itt} volt Bakinak az ajtaja és ott megláttam bent ^{Michaelis Hoff} a feleségét, hogy ott titkárnői teendőket végez. Hozzá mentem, köszöntem és láttam meg volt döbbenve és rögtön eltűnt. ~~Bement~~ ^{Bement} a Bakinak a szobájába. Utána kaptam kb. fél órára ~~otthon~~ ^{otthon} telefon, ~~Michaelis Hoff~~ ^{Michaelis Hoff} hogy felkeres engem. Fel is keresett és szemrehányást tett nekem, hogy én nagyon kellemetlen dolgot okoztam. Én nem tudtam, hogy mivel, mondtam, hogy a feleségeddel találkoztam, de udvarias voltam, otthagytam engem. Azt mondja: arra kérlek, hogy ne szólj senkinek, hogy hol van a feleségem. Maszkirozva volt a felesége, azt hitte, hogy nem ismeri fel senki a régi ismerősök közül, de nekem az arcemóriám nagyon jó, hiába maszkirozta magát, úgyhogy én felismertem őt és ez volt a szerencsétlensége. Akkor megtudtam hogy ő kicsoda. ^{veletem} ~~Ugyan úgy mint~~ a kassai bombázást, csak évek múlva tudtam meg ezt a dolgot. Michaelisről ekkor tudtam meg hogy milyen szerepet tölt be és az az érdekes, hogy ő itt Magyarországon ~~is~~ ^{is} évig volt anélkül, hogy frontszolgálatot teljesített volna, pedig a németek minden diplomatát áthelyeztek.

Michaelis Hoff

Michaelis Hoff

Akkor
tudtam meg
nem sokára

Két-három évvel

a háború alatt
Ő itt volt Magyarországon végig, katona sem volt, megúsza a háborút és később az Adenauer ~~miniszterében~~ a K-európai ügyeknek vezetője lett. *Honrád kormányában*

Sz.S: *Lehet, hogy* Ilyen hirszerző rezindens féle volt itt Magyarországon?

M.M: Az, az.

Sz.A: Szóval főnöke a hálózatnak.

M.M: Tehát Bakij odaadta magát eszköznek, nem volt annyi intelligenciája, *hogy* saját érdekét sem tudta tulajdonképpen felfogni, nem hogy a nemzetnek az érdekét, *hogy* milyen következményei lesznek *nek*, hogy valaki magyar létére idegen államnak, politikai meggyőződésükért az ellenkező politikai meggyőződésű képviselő honfitársait átadja, letartóztatásra.

Sz.S. Szerinted ő kapott ezért pénzt?

M.M: Én ezt nem merném mondani, legalább is nem látszott, hogy gazdag ember lett volna. Inkább *ebben* volt a hiba, *szűk látókörű*, korlátozott ember volt.

Sz.S: Meggyőződéses fasiszta volt.

M.M: Igen, egy abszolút korlátozott ember, aki *nem akarom* mondom a nyomozótiszteket megsérteni, mert arra szükség van, *de* még egy átlag *nyomozó* csendőrtisztnak a szellemi színvonalát sem képviselte szerintem. Csodálatos, hogy még is ezt el tudta érni. Majd beszélünk Szállasiról is. Most én itt kikapva egy döbbenő dolgot akarok megemlíteni, a sok közül, pl. Pálffy József gróf, *az* szerepel *1945.* szeptemberi ellenállási rendelet *személyében* és valóban méltán mint ellenálló és az édestestvére, Pálffy Fidél *az* pedig a nyilaskeresztes volt és a háborus bűnösök közül 1945-ben elsőnek őt *kivégezték*. Pedig biztos beszélgettek egymással a két testvér, eszmecserét csak folytattak és *ugye* nem lehetett, a jó szónak nem lehetett semmi fogamatja Pálffy Fidélnél. *Tehát* Nos ezeknek a kézébe került Magyarország teljesen. Kiszolgáltató volt, *az ország* százezrek sorsa fölött ők döntöttek, a németekkel *valókkal* együtt. Na most *az* ő kezükbe volt a csendőrség, az ő kezükbe volt a rendőrség, az ő kezükbe volt az egész közigazgatás. És ezzel szabadon visszaéltek. *Most* ezek után, nekem már, én csak magamról beszélek most, nekem már májusban volt összeütközésem Endrével. A következő történt: *(1944)*

Az orvosoknak is viselniük kellett a sárga csillagot, de azokat a szolgálatukba meghagyták, a többi zsidót minden foglalkozásuktól megfosztották.

Sz.S: Magyarul a munkától és a kenyértől.

M.M: Kenyértől teljesen, ez a halálra ítélet. Na most az orvosoknál olyan nehéz volt a helyzet, hogy átmenetileg meghagyták szolgálatba őket, de úgy tudom május 25-e körül, nem vagyok pontos az időpontban, de volt egy időpont májusban, hogy akkor nekik is ki kell tenni a sárga csillagot és úgy kell szolgálatot teljesíteni, illetőleg a rendelőjükre is a sárga csillagot ki kell tenniük. Ekkor egy szép napon Bajor Gizi berohant hozzám és valósággal beroskadt a fotelba és elkezdett zokogni. Így a szó szoros értelmében. Zokogni kezdett, hogy ez szörnyiség, ezt csinálják Magyarországon vele és még sok szerencsétlennel. Hát kérdeztem, mondja miről van szó. Hát a férjével, Germán ^{van saj} Tiborral. Holnak ki kell tennie a sárga csillagot a rendelőjére. Itt volt a belvárosban a rendelője nagyon neves ^{fel-orr-velősn} volt. Később 45 után professzor lett az egyetemen. ^{én} ~~én~~ azt válaszoltam neki, hogy nálam volt ezelőtt pár héttel és én megkérdeztem van e valamire szüksége, mert Horthy erre külön intett engem, hogy nem lehet semmi bántódásuk Bajor Gizinek, Rózsahegyi Kálmánnak és még több nevet felsorolt és akkor azt mondta, hogy most nincs semmi kérése tőlem. Ekkor mondta meg, hogy ^{Bajor} ő Jánosától arra ígéretet kapott, hogy külön meg fogja kapni soron kívül a férje a mentesítést, és nem kapta meg, mert Endre visszatartotta. Ott a jelenlétében felhívtam telefonon a belügyminisztériumot, közvetlen ^{telefon} kapcsolatomban volt Endrével. A következőket mondtam neki: Kérlek szépen, itt van Bajor Gizi és most felmegy hozzád Molnár Andor miniszteri tanácsos kíséretében az autómmal és azonnal add a kezébe a mentesítési iratot. Azt mondta, hogy-hogy? Mondom úgy, hogy a kabinet iroda szólt rám, hogy ezt meg kell tenni és arra is megkértek, hogy egy óra múlva informáljam őket, hogy ez az intézkedés megtörtént-e. Erre gögösen ⁹⁷ a művésznő jöhet. Így ment fel Bajor Gizi Molnár Andorral és kapta meg, rögtön átadták a mentesítést, a férjének a mentesítését. Ez volt az első összeecsapásom 44-ben Endrével.

összeesapás

Ugyhogy, ha valahol találkoztunk hivatalos helyen, akkor még rám sem nézett, emiatt, én nem törődtem vele. A második, Bakival és Endrével és Jarossal azt már említettem, az 1944. június 21-i minisztertanács ~~éven történt~~, —

Sz.S: Most szeretném ha ennek az előzményeiről beszélnél egy kicsit. Tulajdonképpen akik csak a korabeli dokumentumokat tanulmányozzák, azok jönnek rá, hogy ez egy nagyon fontos minisztertanács volt. A magyarországi zsidókérdés szempontjából egy fordulatnak az előzménye, még nem maga a fordulat, de ~~miniszter~~ az előzménye volt. Szóval, ha az előtörténetét, ha egy kicsit elmondanád, hogy hogy jött ez a minisztertanács létre.

M.M: Tehát a szörnyűségek, más kifejezést nem tudok használni, olyan visszahatást keltettek bizonyos körökben, hogy annak a nyomása következtében jött létre ez a minisztertanácsi ülés. Az egyházak tiltakoztak a deportálás, a meghurcolás, a kegyetlenkedések ellen. Tiltakozott a hercegprimás és tiltakoztak a protestáns egyházak Ravasz László vezetésével. Azután kialakult egy tiltakozás az egyetemek részéről is, ezt én kezdeményeztem tulajdonképpen, mert az egyetemi tanárok jöttek hozzám félve, meghallották, hogy velem lehet beszélni és elmondták, hogy a kollégáikkal milyen szörnyűségek történnek. Most én biztattam az egyetemi tanárokat, hogy hívják össze Budapesten és Szegeden és Pécsen az egyetemi tanácsot, ilyen probléma nem volt Debrecenben és Kolozsvárott. Hívják össze és a mentesítettek neveit állítsák össze és tiltakozzanak a kegyetlenkedések ellen. Így tehát már a kezemben volt az egyetemeknek a tiltakozása is, az egyházaknak a vezetőivel beszéltem Ravasszal is és az előbb már mondtam, hogy együtt voltunk Sztójainál. A deportálás ellen foglalt állást Ravasz és azonkívül voltam Esztergomban is, mert bemutatkoztam Serédinél és kölcsönösen megnyertük egymás tetszését, ez kétségtelen, amit az is bizonyít, hogy a beköszöntő beszédemet Serédi az egyik katolikus lapban szórul-szóra közölte. Tehát már ezeknek a birtokában voltam, ezeket átéltem, és akkor történt a ~~_____~~ eset is Szegeden és mindezeket jelentettem a kabinet irodába.

Sz.S: Mond el légszíves ezt a Rusznyák Purjesz, ^{Ries} ~~Ries~~ esetet, mi volt ez?

Rusnyák, Purjesz, Ries

M.M: A mentesítés először, tehát június 21-ig, a mentesítés hogyan történt? Erről még nem szóltam, ezt el kell ^{el}mondanom. A minisztertanács döntése alapján kb. 500 családot lehetett Magyarországon mentesíteni, tehát a belügyminiszter mentesíthetett, ~~Na~~ Jaross, Na most én éltem ezzel a lehetőséggel, mert a kulturmunkásokat, egyetemi tanárokat és rabbikat is felterjesztettem mentesítésre.

Sz.S: Ez azt jelentette, hogy nem tartoznak a zsidótörvények hatálya alá? Tehát úgy kellett őket, mintha nem lennének zsidók?

M.M: Szóval a fennálló törvénytelen rendeletek, amelyek sajnos, érvényben voltak, nem vonatkoztak ezekre a családokra. Tehát ilyen 500 lehetett. Na most ezt az alkalmat ^{is} felhasználtam és éppen Csomor Gusztávon keresztül, a titkáromon keresztül állítottam össze a névsorokat és terjesztettem fel Jaroshoz.

Sz.S: Közöttük a Rusznyákat.

M.M: Közöttük a Rusznyákat és felterjesztettem a Purjes Bélát, ^{Ries} ~~is~~ is úgy tudom, de ~~is~~ valahogy Szegedről elment. Tudod mindenki nem adta meg magát a rendelkezéseknek és ő is ezt csinálta és ezzel szerencséje volt. Ugyhogy ő megérte azt az időt, amikor majd a kormányzói mentesítést vehette igénybe.

Sz.S: A Rusznyák István Szegeden akkor...

M.M: Akkor híres belgyógyász professzor volt és ugyancsak az volt a Purjes is, ^{Ries} ~~hisz~~ pedig világhírű matematikus volt.

^{Ries} Na most ezt is ^{megérttem} ~~megérttem~~ akkor, ^{a minisztertanácsot} ~~hogy végre~~ amit elmondtam már, ^{Kife-} ~~lenttem,~~ ~~is~~ eltépte a csendőrpárancsnok a mentesítő okmányt a tábor-
~~ba, mert bevitték már Kopujákban.~~

Sz.S: Már a Rusznák, ^{Ries} a Purjes bent voltak a gettóban. ^{Blansfeld} ~~is~~

M.M: Igen. Rám nagy hatással volt ez a dolog. Azon kívül ~~is~~ Géza szintén kiváló professzor volt Pécsen. ^{is} ~~is~~ is kapott ilyen mentesítést, ~~mi~~ ^{mi} leküldték a mentesítést, akkora már őt deportálták ~~is~~ és úgy tudom, el is pusztult. ~~Most~~ Ezek hatással voltak rám, ^{is} Antal István volt a megbízott vallás és közoktatásügyi miniszter és ő ~~is~~ is lázadott ezek ellen. ~~is~~ ^{is} Előzőleg ő már egy-két minisztertanácsos szóvá is tette ezeket a dolgokat szelidebb formában és hogy most megrendezték ezt a minisztertanácsot, amely kizárólag ezzel a kérdéssel foglalkozott, a deportálások kérdésével,

valószínű

~~most~~ előzőleg én a kabinetirodába állandóan jártam és Ambrózi ^{mind} tudott ~~valószínű~~ a dolgokról és állandóan gondolkodott rajta, hogyan lehet ezen valamiféle változtatást elérni, és ^ő mondta Horthynak hogy óriási a felelőssége, hogy elhárította ennek az intézkedésnek az ellenőrzését, illetőleg nem akadályozza meg ezeket a dolgokat, és ^ő informálta ezekről a belső eseményekről Horthyt, ~~Azon~~ ^{Ambrózi} kívül én állandóan kapcsolatban álltam a Zsidó Tanáccsal, Stern, Samu bejárt hozzám Komoly Ottó a cionista szövetség elnöke, bejárt hozzám, ők állandóan informáltak engem. ~~Azon~~ ^{Ambrózi} kívül ~~Bejárt~~ ^{Scheer} Tibor is a titkárságra, vele nagyon jó barátságba keveredtem.

Sz.S: Ki volt a ~~Scheer~~ Tibor?

M.M: ~~Scheer~~ ^A helyettese volt Komoly Ottónak és ő hitoktató volt. Többek között a Lónyay utcai híres református kollégiumba hitoktató volt, zsidó hitoktató és ő a titkári teendőket teljesítette a Zsidó Tanácsnál és jött be állandóan információkat adni. Én ezeket mind továbbadtam a kabinet irodábam.

Sz.S: És így került Horthyhoz.

M.M: Így került Horthyhoz. A végén, ez még nem elég, ez a belpolitikai része a dolognak, de közben külföldön óriási hatása volt a deportálásnak. Tiltakoztak a svédek, Amerika tiltakozott, Anglia is ~~tiltakozás~~, a pápa ~~tiltakozott~~ szintén ~~tiltakozott~~, ¹⁹⁴⁴ ~~hogy~~ ennek a hatására Horthy elrendelte, hogy össze kell hívni egy minisztertanácsi ülést és azon be kell számoltatni munkájukról Bakyt és Endrét. Így jött létre a minisztertanács.

Sz.S: Ha jól értettem akkor az történt, hogy a minisztertanácsnak joga volt mentesíteni embereket, ^{vagyis ő} a belügyminisztériumnak.

M.M: Rá háritotta ezt a feladatot ~~a minisztertanácsnak~~.

Sz.S: De a minisztertanács hagyta jóvá a belügyminiszternek ezt a jogkörét, felhatalmazta erre. ^{és ez nem menti a minisztertanácsot a felelősségért.}

M.M: Ez a törvényes menete a dolognak.

Sz.S: A ti minisztériumotokból te általad bekerültek a mentesítési kérelmek Jaroshoz, Jaros továbbadta Endrének vagy Bakynak, azok visszatartották és akkor már a gázkamrában voltak az emberek, akkor küldték le, körülbelül ez volt a helyzet.

M.M: Körülbelül ez volt a helyzet.

Sz.S: Na most végül is a Rusznyák és a Purjesz, hogy kerültek ki a gettóból? Csak elérte őket a mentesítés?

- M.M: Most a minisztertanácsról beszéljünk, mert ez a kérdés, amit feladtál nekem ez most összefügg ezzel. Tehát a minisztertanácsban ezt a kérdést tárgyaltuk és érdekes, hogy Bakin és Endrén kívül megjelent Farago Gábor is a csendőrségnek a főfelügyelője, ^{tehát} a deportálásokról irányítója tulajdonképpen.
- Sz.S: Hogy ezt minisztertanács tárgyalja és hogy ott Bakij és Endre tegyenek jelentést, ez Horthy kívánsága volt?
- M.M: Horthy kívánsága volt, ezt utasításba adta a Sztójainak. Persze az ötlet Ambróziától indult ki és Bethlen István helyeslésével találkozott.
- Sz.S: Ez volt az első alkalom, amikor ezt a két államtitkárt, akiknek ez az ügy a kezében volt, beszámoltatták. Addig senki nem számoltatta be.
- M.M: Senki nem számoltatta be, legnagyobb megdöbbenéssel figyeltem, hogy a miniszterek kérdezik, hogy ez hogyan történt, az hogyan történt, ^{de} ők sem tudtak semmit. Tehát ennek a két embernek tejjhatalma volt, félt mindenki tőlük. Tejjhatalom volt a kezükben. De rám ^{is} pont az ellenkező hatást gyakorolta. Mikor láttam ennek a két embernek a szerepét, arra gondoltam, hogyha ők csinálhatják a törvényteleniséget, az embertelenséget, akkor én miért nem csinálhatnám az ellenkezőjét. Először is erkölcsi bátorságot érzek magamban, másodsor pedig a kabinet irodára hivatkozhatom, azért még Horthynak volt tekintélye velük szemben is és mondjuk, ez adott egy bizonyos védelmet, ^{hogy} mertem csinálni ezeket a dolgokat. Többen felszóltak és tudomásom szerint megmaradt a minisztertanács jegyzőkönyve. Természetesen az közel sem tartalmazza az egésznek a lefolyását, két okból. Rendszerint kivonatolni szokták a hozzászólásokat, de itt volt egy másik szempont is. Bárciházi Bárczy István a jegyzőkönyv vezetője, államtitkár a miniszterelnökség adminisztratív államtitkára és tisztességes, humánus ember volt ez kétségtelen. Tekintettel volt arra, hogy vannak ^{itt} németeknek ~~is~~ besugói és azért a jegyzőkönyvbe olyan dolgokat, ami bajba hozott volna, azokat nem vette be. ~~a jegyzőkönyvbe~~
- Sz.S: Endre Lászlónak a beszámolója, amit itt előterjesztett, ez nyomtatásban megvan, ezt mint dokumentumot közrehozták. Bakinak élőszóban volt beszámolója, vagy írásos előterjesztése?

M.M: Bakó is irásos volt.

Sz.S: Azt hiszem az is megvan.

M.M: Ők szóban is beszéltek ám, hozzátettek megjegyzéseket.

Sz.S: Te, hogy kerültél oda?

M.M: Antal István jóra hajló ember volt, annak ellenére, hogy karri-
eristának lehet nevezni, de jóra hajló ember volt, ~~és~~ egy demok-
ráciába, sokra vitte volna, de hát a karrier számított neki.
Ő mondta, hogy a Vallási-és Köznevelési Minisztérium részé-
ről én tegyem meg a jelentést.

Sz.S: Vagyis azokat a panaszokat, hogy a mentesítettekhez nem jutnak
el a mentesítő papírok és egyéb

M.M: És általában véve, hogy milyen brutalitások történnek. Ezeket ad-
ja ~~be~~ ^{elő}, szabadon előadhatom, ő nem fog hozzászólni, ő ott lesz
mellettem.

Sz.S: Ő is ott volt?

M.M: Ő is ott volt, ott ült mellettem, végignézte az asztalt, de lát-
tam, ~~hogy~~ együttérez velem. A többi nem. Olyan ridegséget tapaszt-
altam a többinél, egyedül a Bárciházi Bárcy István szimpatizált
velem, gratulált is a végén.

Sz.S: Hogy kezdődött ez az egész? Összeültetek, ki kapott először szót?

M.M: Először Endre kapta meg a szót, Sztójai felszólította hogy tessék
beszámolni, ~~hogy~~ mik történtek. Na most Endre kapott szót, utána
Bakó és röviden jelentést tett Faragó is. Faragó nem az asztalnál
ült, hanem kicsit háttérben. Arra már nem emlékszem, de többen
ezt állítják, lehet, hogy így volt, hogy Vörös János is ott volt, a
vezérkari főnök. Valaki mondta ^{épp} nekem. Lehet, hogy ott volt a hát-
térben. Ők tettek jelentést, velem szemben ült Jaros, egyik olda-
lán ült Endre a másik oldalán ~~is~~ Bakó. Én ültem Antal Istvánnak
az egyik oldalán, a másik oldalán ült ~~is~~ Mihály.

Sz.S: Ő volt a külügyi államtitkár.

Arnóthy-Jungelt

M.M: Ő volt a külügyminiszter helyettes, államtitkár. Ő a külügyi vo-
natkozásairól tett jelentést az egész zsidó kérdésről, én pedig
a belügyi részéről világítottam meg. Akkor én dokumentumokkal
álltam elő, elmondtam ezeket, Rusznyákról és Purjeszről is.

Azon kívül felhoztam pl. ilyen esetet, hogy Fejér Lipót aki ~~is~~ ^{akkor}
~~is~~ egy berlini világhírű matematikus munkatársa volt, és ^{imé} ^{et} akar-
ják deportálni Magyarországra. Földes Béla, volt miniszter, hi-
res közgazdász, 96 éves a Magyar Tudományos Akadémiának a tagja.
Az első világháboru előtt miniszter volt.

** ez akkor is egy híres berlini ma-
tematikai tan., a Mathematische Zeitschrift*

^{Yme}
~~Itt~~ ezeket akarják deportálni. Még több nevet felsoroltam itt, és ekkor mondtam el részletesen a Rusznyák és a Purjesz esetét. Ott összehúztam Bakival, ~~ment~~ ^{krámkiabált}, de leintette Sztójai ^{is}. ~~is hogy Nem igaz, amit mondok, mondta Bakij.~~

Sz.S: Mondta Bakij neked.

M.M: Bakij mondta nekem és azt a megjegyzést is tette, hogy védjem a magyar egyetemi tanároknak az ügyét. Szembe mondtam, hogy azt védtem most. Ez volt az összeütközésem Bakival. ~~Amikor~~ ^{Utána} Endre ^{is} jelentést ~~megtette~~, ugye ez mind személyes benyomás volt, egy helyen megjegyzést tett, hogy még üdítő szolgálat is van a vasutnál, a vasutállomáson és kényelemben helyezik el ott a deportáltakat, cinikusan Jaros ^{elrohogta} magát, és én nagyon mereven, komoran ránéztem, ~~ugyhogy~~ ^{akkor} gyorsan elhalgatott és amikor ezt mondtam, hogy eltéptem a csendőrtiszt az ő aláírásával ellátott okmányt, akkor is ránéztem, és azt mondta, ^{mi} úgy látszik a belügyminiszter urnak nincs semmi tekintélye.

Sz.S: Már mint ~~kor~~ a Jaros ^{aláírásával}.

M.M: Ezzel leforráztam teljesen, sőt azt is megkockáztattam, ~~hogy~~ úgy látszik a kormánynak sincs tekintélye. Akkor Sztójai teljesen elvörösödött, de láttam nem rám dühös, hanem Bakijra nézett, Endrére és Jarosra. ~~Ma~~ ^{Most} utána történt meg az, hogy valóban Sztójai intézkedett, telefonált, ismétlem nem tudom hogy Ottó ^{Edmund Kötter} a Gestapó tábornoknak, vagy pedig ~~Edmund Kötter~~ telefonált-e, de tény az hogy a minisztertanács után Bécsből visszahozták Rusznyákat és Purjeszt ^{is} a családjával együtt Magyarországra.

Sz.S: Már vagonban voltak.

M.M: Lezárt vagonból szedték ki a családot Bécsbe ^{ell} és úgy hozták vissza Magyarországra. Ez tény. Tehát én nem azt mondom, hogy ~~én~~ ^{hisz} ~~é~~ ^{is} voltam ~~én~~, erről nem is lehet beszélni, próbáltam ember lenni. ~~és~~ ^{Az} az érzésem, hogy ha sokan ezt csináljuk és az igazságtalanság előtt nem hajtjuk meg a fejünket, legalább akkor, amikor itt játszódott le ez a szörnyű embertelenség, akkor más irányba tudtuk volna terelni ^{az események} menetét. Sok apró lyukat kellett volna ennek a kegyetlenségeket hordozó hajónak az oldalán furni és szerintem egy más helyzet alakult volna ki. ~~Ma~~ ^{Most} még csak azt akarom elmondani, hogy Bakij és Endre, mikor a népbíróság elé kerültek, ott kihallgatták ~~Edmund Kötter~~ és a bíró megkérdezte tőle, hogy ha ez a két ember nem segíti őnt a deportálásban, végre tudta

volna ^ehajtani ezt a nagyszabásu deportálást. És ^onyiltam azt monda, hogy nem. Ebből viszont az következett, hogy ^oa cinkostársuk tette tulajdonképpen a hóhérkötelet a két embernek a nyakára.

Sz.S: Ez egyébként valószínűleg igaz, hogy ezt nem tudták volna a németek egymaguk végrehajtani. Nem volt hozzá erejük. Egy kis kommandóval jött ide Eichman.

M.M: Sajnos igaz. Hogyha becsületes önkritikát tartunk, ezt meg kell mondani, hogy így volt.

Sz.S: Én Horthynak a felelősségét elsősorban ebben látom, hogy szóval ő szabadkezet adott, hogy nem avatkozom bele ebbe az ügybe és akkor a Sztójay ez a bábfigura, ez meg ugyanezt a felelősséget lejjebb passzolja egy ~~Jarosnak~~ Jarosnak, a Jaros két erőlyes fasiszta kezébe teszi le, két gátlástalan fasiszta kezébe teszi le ezt az ügyet, tehát hogy a felelősség így megy le állam-
főtől egészen a csendőrségig, a végrehajtó közegig. Szóval Horthynak a felelősségét ebben látom.

M.M: Mindannyian felelősek vagyunk.

Sz.S: De nem lett volna szabad félreállnia.

M.M: ~~Itt~~ Kérlek, parlamentje volt Magyarországnak, felsőháza is volt. ~~Itt~~ Nem akadt senki, aki azt mondja, hívjuk össze a parlamentet vagy hívjuk össze a felsőházat. ~~Itt~~ ezek abszolút törvénytelen dolgok, nem lehet ezt tūrni. ~~Itt~~ Azt, hogy veszedelemben voltunk, valamit vállalni is kell. Tehát itt a felelősség nagyon megoszlik. Na de ez nem önmarcangolás, amit én most itt csinállok. Ez a kritikája a dolognak és ezt őszintén meg kell mondani, tudomásul kell venni és ez nem egy gyerekes dolog, de igen is becsületesen okulni kell belőle. ~~Na most~~ Ezután következett be egy fordulat, de most még valamit el kell mondanom. Ugye elszakítani a dolgokat nem lehet. ~~Itt~~ Itt már beszéltünk róla, hogy Romániában 1941-42-ben 465 ezer ember mészároltak le. ~~Itt~~ Akkor ott volt egy király, viszont a király a szavát fel nem emelte a barbárságok ellen. Semmiféle bizonyíték nincs arra, hogy Mihály király ez ellen tiltakozott volna.

Sz.S: Tehát az ő mulasztása nem menti az itteni mulasztást a magyar államfő mulasztását.

M.M: Ebben igazad van teljes mértékben, nem menti. ~~Na most~~ Viszont a szlovákok ~~melkül~~ csinálták az egész barbárságot, hogy ott bent lettek volna a németek. A horvátok szintén. Horvát országba, nem voltak bent, ott a Pavevics uralkodott.

Sz.S: Az Ante Pavelics.

M.M: Igen az Ante Pavelics.

Sz.S: Meg a Tisó a szlovákoknál.

M.M: Igen. De nem mentségül hozom fel. Azt mondom, hogy ez valahogy egy általános süllyedése, erkölcsi süllyedése volt az egész K-európának, Közép-európának, a németektől kezdve végig folytatva mindenütt.

Sz.S: Mi lett az eredménye a június 21-i minisztertanácsnak?

M.M: Ezzel kapcsolatban még egy dolgot szeretnék mondani. Meg volt a jelentősége ennek a minisztertanácsnak. Az első eset volt amikor két diktátort nyilvánosan felelősségre vontak és én nem akarom tulozni a dolgot, de azok közé tartoztam, akik elsőnek szálltam nyilvánosan velük szembe. Amiket ott elmondtunk, én elmondtam a belpolitikai helyzetről és ~~amikor~~ felolvastam a külföldi jelentésekből, külföldi hírekből, egy beszámolót állított össze, azok olyan hatással voltak a minisztertanács tagjaira, hogy valamennyien komoran mentek el a minisztertanácsról és láttam hogy Endre, Bakij is nagyon idegesek, Jaros pedig valósággal beroskadt a székébe. Ez volt a vége a miniszteri tanácsnak. Imrédi a jegyzőkönyv szerint is, meg lehet győződni róla, de én ott láttam, nagyon komoran és tragikusan beszélt. Olyan kijelentést tett, hogy ő nem tudja, hogy mi lesz majd a háboru után velünk. Ezt a kifejezést használta és ő is elég komor dolgot jelentett be, hogy a deportált zsidóknak kéri a ~~szükség~~ a fejadagjait. Tehát így nézett ki akkor a helyzet Magyarországon, ez egy megdöbbentő dolog.

Sz.S: Elvitték őket elgázositani.

M.M: Elgázositani és közben kérték a fejadagot a számukra Magyarországtól.

Sz.S: Hogy Németországba azt juttassa ki Magyarországra.

M.M: Igen. Szóval ennek a felelőtlenségnek most már a következményei kezdtek kialakulni. Tehát elmondtam az előbb, hogy tulajdonképpen a kiszolgáló Bakij és Endre hogy járt, Most Imrédinek a bukáását is a németek idézték elő, mert Horthy ráparancsolt, hogy tiltakozzon a németeknél a magyar ~~szavak~~ elkobzása ellen, pl. a Csepel Műveknek a lefoglalása ellen, és ez a németeket annyira feldühítette, hogy a nyilasoknak szabad kezet adtak, hogy Imrédiről terjesszék a ~~szavak~~ származását.

Zsidó

Horthy-Függelék

Ueekumayer

Sz.S: Ami akkor már egyszer lezárt ügy volt.

M.M: Egyszer már lezárt ügy volt, tehát ő tulajdonképpen ebbe bukott bele. A minisztertanács után Horthy kijelentette, hogy semmit, nem csak a zsidókérdésben kiadott rendelkezéseket, nem veszi tudomásul, hanem a kormánynak semmiféle intézkedéséhez nem járul hozzá addig, amíg Bakj és Endre bent vannak a kormányban.

Sz.S: Ez a 21-i minisztertanács után volt?

M.M: A minisztertanács után következett be. Tehát ők már akkor teljesen bukott emberek voltak és velük együtt ~~ugy~~ Imrédy és Jaros is. A másik dolog pedig az volt, hogy ezt Ambrózy Gyula tanácsára tette Horthy. Hivatta ^{másnap} Faragó Gábort, tehát június 22-én Faragó Gábor kihallgatáson volt Horthynál és ott Horthy ^{a kezét} feltárta előtte. Kijelentette hogy többet ő nem járul hozzá, illetőleg tiltakozik a deportálások ellen. Most már beleszolt ebbe és semmiféle deportálást nem lehet Magyarországon, ^{hiszt őt Faragó} ~~val.~~

Sz.S: Faragó az a csendőrség főfelügyelője volt.

M.M: Igen a főfelügyelője volt Bakynak és Endrének a társa, kiszolgálója. Horthy azt is közölte vele, hogy a németek a deportálásokról filmet készítettek, ahol a magyar csendőrök brutális magatartását bemutatják és ezt a filmet ők közölték, levették a berzini német követégen, ~~és~~ ^{és} oda különféle vendégeket hívtak meg. Tehát ilyen szövetségesei vannak Magyarországnak jelenleg. Ez nagy hatással volt Faragóra, úgyhogy ő akkor már titkos hívévé vált Horthynak és tulajdonképpen elszakadt lélekben teljesen a Bakytól és Endrétől. Ez nagyon fontos dolog volt mert most már ezután a csendőrséget, ő legalább is, nem vezényelte Bakj és Endre parancsa szerint. Sőt passzív magatartást tanusított.

Sz.S: De azért hogy ne felejtsd a szavad, július 21-én Magyarországon a vidéki zsidóságból még nem volt deportálva kb. 100 ezer ember. Július 9-ig, tehát kb. 20 napig szavartalanul folyt Magyarországon a deportálás. Július 9-én fejeződött be.

M.M: Ebben teljesen igazad van. Tehát egy elhatározás különösen ilyen korlátolt körülmények között a gyakorlatban nem máról-holnapra jut érvényre. ~~Ugyhogy~~ ^{ők} még egy átmeneti időt ki tudtak használni arra, hogy ezeket a szörnyüéseket végrehajtsák. Ez így van, ahogy ezt te ~~elmondted~~, de jött utána bizonyos változás.

mintad

Ambrózy tervezete volt az, hogy kormányzói mentesítés jöjjön létre.

Sz.S: Tehát ne belügyminiszteri, hanem kormányzói mentesítés

M.M: Kormányzói mentesítés éspedig a kormányzói mentesítés ugy, hogy minden minisztériumtól függetlenül legyen, egyedül a miniszterelnökségnek van beleszólása, de csak adminisztratív szempontból. A miniszterelnökség erre külön ügyosztályt állított fel a Tárnok u.5.számban és a kormányzói mentesítések kizárólag csak Ambrózy Gyulának a felülvizsgálatával történtek. Ő nem vizsgált fel semmit, ami jött minden iratot jóváhagyott.

Sz.S: Ezeket Horthy személyesen írta alá?

M.M: Nem személyesen írta alá, hanem személyesen hagyta jóvá. Tömegesen hagyta jóvá ezeket. Itt egy nagy nehézség volt és ez az átmeneti idő, amit mondtál, hogy deportálások történtek, sajnos, azért is történt, mert rögtön nem lépett életbe a kormányzói mentesítés. Miért? Mert Imrédy, Jaros és Kunder opponáltak ellene és azt a feltételt kötötték ki, hogy ha nem közlik a mentesített neveket a hivatalos közlönyben, a Magyar Közlönyben, akkor ők a minisztertanácsban nem járulnak hozzá a kormányzónak ehhez a jogköréhez.

Sz.S: Ezt a minisztertanácsnak kellett megadnia? *ert a jogkör?*

M.M: Igen. Hozzá kellett járulnia a minisztertanácsnak ehhez.

Ambrózy azt tanácsolta a kormányzónak, hogy ezt a feltételt semmi szín alatt ne fogadja el, mert akkor a németek nyilván tartják, hogy kiket mentesítettek és pont azokat fogdoásuk össze, mert a mentesítésnél a név és a cím ~~sz~~ benne volt a mentesítési *okmányokba*. Ez húzódott pár hétig és közben Imrédy, Jaros és Kunder megbuktak és utána történt meg a kormányzói mentesítés, indult meg teljes erővel. De mi közben kijátszottuk ezt olyan formán, persze szerényebb keretek között Ambrózyval. Ambrózy a következőt tanácsolta egyik beszélgetésünk után, hogy én is akit akarok, terjesszek fel, bármelyik minisztérium, de a többi minisztérium nem élt ezzel a lehetőséggel és kiadhatunk irást, ha valaki hozzánk fordul kormányzói mentesítéssel, már is. A minisztérium hivatalos pecsétjével és aláírással *igazolva az* ~~az~~ kormányzói mentesítése be van adva, *és az* már is kormányzói védelem alatt áll.

Sz.S: Tehát ideiglenes védelmet is adtak.

M.M: Adtunk. Tömegszámra adtuk ezt az irást, pl. a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumba, ahol én megbiztam külön Molnár Andort, a miniszteri tanácsost egy nagyszerű ribeláris szellemű ember volt az egyetemi ügyosztálynak a helyettes vezetője és ő tömegszámra adta ki ezeket az irásokat. Ambrózi is tömegszámra adta ki az irásokat. De ez még egy előzetes mentesítésféle volt, utána már nem volt szükséges ~~azt is~~, az volt a szerencse, ^a ~~hogy~~ minisztériumon keresztül mentesíteni. Egyszerűen a Tárnok utca 5.szám alatt be lehetett adni a kérelmet és az rögtön a kabinetiroda elé került. Ugyhogy szerintem kb. úgy egy 30 ezer mentesítési kérelmet adtak be, hogy abból aztán mennyi teljesült, mert itt csak adminisztratív nehézségekről lehetett szó, azt nem tudom, de önmagában ez már zavart okozott az egész deportálásnak a ~~kezdetében~~ ^{menetében}. Ugyhogy ez egy nagy jelentőségű dolog volt és ezt a németek is respektálták, ~~hiszen~~ ^{hiszen} is, mert a kormányzó egy alkalommal fogadáson a következők mondta neki: Tudomása szerint Hitler azt a kijelentést tette, hogy zsidó az, akit ~~én~~ ^{neki} zsidónak tartok, akkor ~~nekem~~ is mint államfőnek ugyan ehhez ~~joga~~ ^{van}. Ezt Ambróziival való megbeszélés alapján mondta ~~hiszen~~ ^{hiszen} mert ~~érvelni kellett~~ ^{érvelni kellett} ~~ezzel a dologgal~~ ^{ezzel a dologgal}, hogy szükség van ~~rájuk~~ ^{rájuk} mert itt munka van, ~~és~~ ^{és} bombáznak minket, ^{és ezért} itt fizikai munkát is kell végezni. A katonaság kint van a fronton, ki fogja ezt csinálni. Végezni kell ezeket a munkákat, tehát a kormányzói mentesítést a német nácik is respektálták.

Sz.S: Volt valamilyen sorrend arról, hogy milyen személyiségek kerülhetnek elsősorban mentesítésre?

M.M: Nem volt itt semmiféle szempont. Ez az érdekes, bárki beadhatta de ugye az egyszerű emberek itt is csak rosszul jártak. Akik velem összeköttetésben voltak kulturális téren, iskolai vonatkozásban, egyházi vonatkozásban, azoknak minden további nélkül tudtam tanácsot adni, hogy hova forduljanak, de az az egyszerű ember az kevésbé tudta, ~~hogy~~ ^{hogy} mit kell csinálnia. Sajnos, mindennek meg vannak a vámszedői. Az ügyvédek egyrésze erre felfigyelt, hogy milyen nagy lehetőséget ad és azok szedték össze az egyszerű emberektől a rengeteg kérelmet, vitték és beadták. Nagy üzletet csináltak.

Sz.S: ^{Nagy} Pénzt is szedtek össze.

M.M: Erről van szó. Sajnos ezt csinálták. Itt meg kell említenem még, hogy embereknek a hitványságára utólag azért rájön, aki hosszabb ideig él. Itt volt Imrédynek egy főtanácsadója Incz Antal orvos, országgyűlési képviselő, ^ő lett az orvosok kormánybiztosa 1944-ben a belügyminisztériumban. Ő, utólag tudtam meg azt, hogy csomó kérvényt elfogadott a lakásán, óriási pénzeket szedett be, egyetlen egy kérést sem intézett el. A legszomorubb a dolgokban az, hogy egy alkalommal bejött hozzám a minisztériumba és ma is él ^{Pusztai János} volt miniszteri tanácsos, miniszteri osztályfőnök és Nagy Iván a másik miniszteri tanácsos ^{az ő} jelenlétükben azt mondta; hogy egyebet sem csinálsz itt, csak véded a zsidókat, mented a zsidókat. És utána tudtam meg róla ezt, biztos helyről. Korrodi Tibor ^{tól} aki maga is volt képviselő, maga is ügyvéd volt és ezeket az irásokat vitte Incz Antalhoz tömegével, rengeteg pénzzel, hogy intézze el, közben egyetlen egy kérést sem intézett el. Végtelen szomorú dolog, hogy az ilyen szörnyű helyzetben, amikor az emberek nem lehetnek őszinték egymáshoz, akkor mi minden történik. Most utólag megtudtam, hogy Incz Antal félzsidó volt. Hát nem szomorú dolog?

Sz.S: Telteljesítő volt, hogy leplezze magát.

M.M: Na erről van szó. Most erre mentséget nem lehet találni, de magyarázatot igen. Ugye ilyen becstelen politikai és társadalmi rendszerben, mire vetemednek az emberek?

Sz.S: Becstelenné teszi az embereket.

M.M: Tehát így indult meg ez a mentesítés = A zsidótanács hivatalosan a belügyminisztériumhoz tartozott, de ott nem is fogadták őket. Endre megalázta őket és én tartottam a kapcsolatot velük, én mentesítettem a zsidótanácsnak a tagjait. Na most ezért őket támadás érte 45 után is és azért is, hogy szeptemberben azzal fordultak hozzám, hogy teljesen mindenből ki vannak fosztva a zsidóság is ki van fosztva, hát a zsidótanácsnak a tagjai között nagyon gazdag emberek voltak és ezeknek széfjei léteztek a Nemzeti Bankban és ott folyószámláik voltak különböző bankokban, hogy ezeket szabadítsam fel.

Becsületesen megmondták, nem magukon akarnak segíteni, köz-konyhat minden kell. ^{eb} Ster ^{ny} Samu kérte ezt de, mások is ott voltak Wilhelm Károly, tekintélyes zsidóvezető, s megmondtam nekik hogy megpróbálom elintéznem az ügyet.

Schneller

Beszéltem ^{SSRU} Ambróziával, hogy támogatom ^{önmegvétele} engem. ~~Bevittem.~~ Elmentem Reményi ~~Marior~~ Lajoshoz, hivatkoztam a kabinetirodára, Horthyra.

Sz.S: Az volt a pénzügyminiszter.

M.M: Az volt a pénzügyminiszter, kivégezték a háboru után. Nekem megígérte, de jött a Szállasi éra és így ebből az akcióból nem lett semmi. ~~Éltek a visszatérők a multira, sok támadás történt, a zsidótanácsot, de ha valaki tárgyilagossá~~

Sz.S: Te kapcsolatban voltál a Zsidótanács vezető személyiségeivel. Talán meg is tudod ítélni a tanácsnak mint testületnek, vagy legalább is a prominenseinek a tevékenységét. Nagyon sok kritika is érte őket, hogy kiszolgálói voltak a németeknek, saját érdekeiknek. Hogy láttad, hogy emlékszel erre?

Stem

M.M: Én a legnagyobb tisztelettel gondolok a Zsidótanács tagjaira, és elsősorban az idős, több mint 70 éves ~~Samura~~ ^{Samura} a zsidó hitközség elnökére. Abszolút fegyelmezett, ^{csodálgattam} csodálgattam a fegyelmiüket, ^{ast,} a legnagyobb megaláztatásban milyen fegyelmezetten viselkedtek. Tettek mindent, amit lehetett. A kormányzóhoz juttatták el az adatokat, az egyházakhoz juttatták el az adatokat, kérték a segítséget. ~~Na most a németekkel szemben mit tehettek a nácikkal szemben?~~ ^{mit tehettek} ~~Amikor~~ ^{akkor} keresték a kapcsolatot a magyar állammal, ~~hát~~ ^{hát} említettem már, hogy március 21-én engem felkerestek hivatalosan azért, hogy hozzam össze ^{öket} Imrédy Bélával, akiben vezetőjüket látták, az akkor egyik legfontosabb politikai vezetőjét Magyarországnak, hogy tárgyaljanak vele és ő elhárította ezt a tárgyalást. ~~Na most~~ ^{mi} mi maradt hátra? Ott voltak a Gestapó emberei, ~~tehát~~ ^{tehát} én úgy nézem, mintha ^{ok} egy vadállattal állok ^{nek} szemben, ~~akkor~~ ^{akkor} mit tudok csinálni? ~~Étettem~~ ^{étettem} a vadállatot, hogy a figyelmét lekössék, más nem tudok ^{relé} csinálni. ~~És~~ ^{és} azt tették. Amit parancsoltak, próbálták előteremteni, odaadni nekik, de nem azért hogy a saját bőrüket, hanem minden embert mentsenek. Odaadták a pénzüket, odaadták a butorukat, odaadták a lakásukat, hát mit tehetnek a vadállatot ezzel lehet átmenetileg csillapítani. Ez volt. Előfordult az is, hogy különösen a cionisták és itt ~~van~~ ^{Kasitner} Rezsőre gondolok, ígéretet tettek, hogy nemzetközileg is tudnak valamit segíteni a náciknak, de mind ezt nem azért, ezt nem is kell mondani, hogy segítsék őket, hanem mentsenek, amit menteni tudnak. Az is megtörtént, hogy pl. ~~Kasitner~~ ^{Kasitner} beöltöztették SS ruhába és úgy küldték Németországon keresztül, hogy biztonságban legyen és ott tárgyaljon

Kasitner

a svájci zsidóságnak a képviselőjével. Sajnos pokoli világ volt ez, a földreszakadt pokol volt ez abban az időben. Ők mást nem tehettek, csak azt, hogy próbálták végrehajtani mindazt a követelést amit velük szemben felállítottak a németek azért, hogy a puszta életét a zsidóságnak megmentse, amennyire tudják.

A vagyont odaadták a zsidótanács tagjai is, amit fel akartak szabadítani, azt is arra akarták felhasználni, hogy pillanatnyilag az éhhaláltól a tömegeket megvédjék. Horthyhoz keresték a kapcsolatot, ez a kapcsolat közvetlenül meg is történt.

Sz.S: Ugy tudom hogy te voltál a közvetítő a fiatal Horthyhoz, hogy a Stern Samu elmehessen a Horthyhoz.

J.M: A fiatal Horthyhoz is közvetítettem ~~amit~~ Stern Samut, de magához Horthyhoz is,

Sz.S: Személyesen beszéltél vele?

M.M: Igen. Ambrózyval és Horthyval.

Sz.S: Mond el, hogy hogy zajlott le ez.

M.M: Ez 1944. augusztus végén volt. Akkor már bizonyos eredmények mutatkoztak és úgy nézett ki hogy a Gestapó is elhagyja Magyarországot, ahogy szeptemberben el is hagyták Eichmann az emberei, a kommandója elhagyta Magyarországot. Igen ám, de végtelenül érezték a felelősséget Ambrózy és Horthy is már, hogy, ami itt történt Magyarországon, annak végzetes következményei lesznek és valahogy, hogy erőt adjanak a zsidóságnak, ~~származásán~~ ~~ellen~~ ~~jeit~~ ~~közöttük~~ ~~ez~~ ~~a~~ ~~dolog~~, fogadta, fogadnia kell Stern Samut és ~~el~~ ~~vele~~ ~~beszélgetnie~~ a következő dolgokról:

Sz.S: Ezt te beszélted meg vele, Ambrózyval?

M.M: Ambrózyval együtt beszéltük meg.

Sz.S: Szóval ti adtátok az ötletet.

M.M: Mi adtuk az ötletet és Ambrózy javaslatára Horthy hozzájárult ehhez és én hivattam, kérettem, hogy jöjjön be Stern Samu hozzám, én közöltem vele azt, hogy ne ünneplőbe öltözzön, hanem sűrke utcai ruhába, úgy menjen fel a kabinetirádának a hátsó lépcsőjéhez, ott Tosz Gyulának volt egy fogadó szobája, a szárnysegédnek, és oda menjen be, Ambrózy ~~o~~nan vezette be Horthyhoz Stern Samut és úgy vezette vissza is a hátsó lépcsőkön, hogy feltűnést ne keltsenek, mert állandó megfigyelés alatt volt ~~Horthy~~.

Sz.S: Sárga csillaggal ment a Stern Samu?

M.M: Nem, akkor már leszedettem a sárga csillagot, már mentesítve volt a sárga csillag alól, de Stern Samu hozzám sárga csillaggal

is járt be, nem egyszer, többször járt be és ezt vállaltam. Én nem tartom ezt nagy dicsőségnek, de úgy éreztem hogy emberi kötelességem, mert az igazat valljuk meg, ha az akkori viszonyokra gondolunk, az utcán is a sárga csillagosokat az emberek elkerülték. Olyan félelem uralkodott itt, amit elmondani nem lehet. Mindenki a legjobb ismerősét is elkerülte, hogyha sárga csillaggal látta. Nem mondom voltak kivételek, akik kockáztattak de a nagy többség passzívan viselkedett.

Sz.S: Azért tudt^{am}, különös egy drámai helyzet lehetett ez, hogy egyik oldalon egy 70 éves Horthy, egy ellenforradalmi, sovinizmus, nacionalizmus, antiszemitizmus jegyében született államnak, összeomlás előtt álló államnak az államfője, másik oldalon egy 72 éves sárgacsillaggal megbélyegzett öreg zsidó, aki ettől az államférfitől még vár valamit.

M.M: Nézd, a szalmaszálba is, ezt már mondtam neked, a veszélybe, abba is kapaszkodnak az emberek. —

Sz.S: Vajon Horthynak volt érzéke hogy felfogja ezt a szituációt?

M.M: A végén volt és ez az élet szörnyű ellentmondása. Ő aki ^{Budapestre} ~~az~~ jött, tényleg 19-be, amit mond ^{az} ~~as~~, hogy ^{az} ~~hat~~ azt mondta, hogy ^{bűnös} város, ezt mondta Budapestről, énnyt tudt, hogy bűnös város. 1944-ben az uralkodásának az utolsó esztendejében oda jut, hogy védi a zsidókat.

Sz.S: És ^{az} ~~ez~~ a titkos hátsó lépcsőn megy be hozzá. ^{Horthy}

M.M: Igen ^{az} ~~ez~~ a titkos hátsó lépcsőn megy be hozzá, védi a zsidókat mert akkor érezte ő, hogy mi az üldözöttnek lenni. A németek őt fogolyként kezelték, ez az igazság. Ugy hozták haza Magyarországra/mint egy foglyot. ^{március 19-én} Tehát akkor döbrent rá az emberi nyomoruságra, szenvedésre, hogy az is van a világon, nem mindig csak uralkodás ^{és nyomor}. —

Sz.S: Közbe, az is volt azért, hogy Románia megadta magát, hogy ~~Hitler~~ a Kárpátokat elérték a szovjet csapatok, hogy felszabadult Róma, hogy partraszálltak az amerikaiak. Hitler ellen merénylet volt.

M.M: Így van, mindez hozzájárult, de a gyűlölet ^{már} ~~mondjuk~~ Hitler ellen ¹⁹⁴⁴ az március 19-e után ~~az~~ létrejött a Horthy lelkében.

Sz.S: Ezt el tudom képzelni.

Mester M.: Az létrejött feltétlen. Ő addig Hitlerrel szemben azt érezte, hogy én ^{Hitler} tengernagy vagyok, ő pedig őrmester volt, ezért volt benne ^{azért} egy ilyen. Nem az, hogy Magyar állampof ^{és} vagyok, akit a népe szeret, és a népe ragaszkodik hozzá, nem. Horthy azzal volt nagy ^{Hitler} ~~immága~~ előtt, hogy ő ellentengernagy.

Sz.S: Ez meg egy káplár.

M.M: Igen, hogy ^{Szeptember} csak egy káplár. Így van. Sajnos, ilyen alantas dolgok ^{tan} ezekben élnek ki az emberek magukat. Tehát a körülmények oda vezettek hogy ő védte a zsidóságot és az az érzésem, hogy ekkor ő az emberi kötelességére is rádöbbsent, de sajnos, már késő ⁿ volt. ~~Utána, mondok, egy olyan enyhe~~ ^{Szeptember} ~~korszak~~ ¹⁴ ~~bekövetkezett az a szeptem-~~ ~~ber volt,~~ mindenki reménykedett hogy fordulat lesz és valahogy most már újabb, nagyobb arányú tragédia nem fog bekövetkezni, ~~De~~ volt. Ha visszaemlékszem, egyedül a Molnár Endre barátom, a statisztikus, akiről már beszéltem, ő figyelmeztetett engem, hogy azért még nincs vége a tragédiának, mert ahogy itt hónapok alatt többszázezer ~~zsidót~~ elintézték, ugyan úgy tönkreteszhetik a bp-i zsidóságot is. Horthynak érdeme volt abban, hogy a budapesti zsidóság megmenekült, az kétségtelen, mert csendőrpuccsal és német segítséggel akarták végrehajtani ezt a deportálást Budapesten, ~~De~~ ott már nem találtak támogatóra Faragó Gáborban. Nem állt mellettük és ez feltétlen döntőfontosságú dolog volt az akció meggyorsulásában ~~és~~ ^{Utána} már, ha jöttek is Szálasiék, annyi idejük nem volt hogy az egész zsidóságot elpusztítsák.

Sz.S: Közben Auswitzot ki is üritették, tehát ez a tömegtermelésre beállított halálgyár már nem tudott működni, vagonok nem voltak, szállítókapacitás nem volt. Lengyelországnak az a területe már a szovjet hadsereg kezébe került.

M.M: Még sokmindenről lehetne beszélni, de én Szálasi [↓] ról szeretnék néhány szót és az egész Szálasi rémuralomról elmondani. Október 15-én ~~Kötildiget~~ ^{Kötildiget}, most Piliscsabának hívják, ott tartózkodtam a családommal együtt, ott rekedtem kint, ~~autó~~ a minisztériumi autó nem volt ott, nem tudtam bejönni és október 16-án reggel, mit csináljak, nekiindultam a pilisi erdőnek és ott megállapodtam Klastrompusztán a turistaháznál.

Sz.S: Tudtad hogy keresnek Szálasiék, vagy sejtetted?

M.M: Sejtettem, mert már előzőleg figyelmeztettek arra, hogy figyelnek.

Sz.S: Biztos volt a ti minisztériumotokban is ^{ahon} ~~besugó~~ ^{besugó}

M.M: A minisztériumunkban ^{ahon} voltak rendes emberek, úgy voltak besugók is természetesen, de olyan aki nem ^{is} volt besugó, de olyan átlag-konjunktura emberek, előkelő minisztériumi tisztviselők pl. bemutatkoztak ^{Wessermayer-nél} ~~Wessermayer-nél~~. ^{Hárosz} Én viszont nem mentem el, egy nagyon előkelő tisztviselő volt ~~Rácz~~ Aladár miniszteri osztályfőnök, több nyelven beszélt és mindenáron érvényesülni akart még 45 után is, de az már nem sikerült. Elment ^{Wessermayer-hez} ~~Wessermayer-hez~~ bemutatkozni s mikor jött vissza, azt mondta nekem, hogy tanácsolja ~~hogy~~ minél előbb menjek fel, mutatkozzak be, mert minden államtitár és minden miniszter bemutatkozott nála, de én még nem voltam ott, sőt ilyesmit mondott, hogy én segíték a zsidómentésben, holott az országnak az volna az érdeke hogy mind eltávolítsák őket innen. ^{Wessermayer}

Sz.S: Ezt ~~Wessermayer~~ mondta neki [?]

M.M: Igen. A másik pedig az, hogy ő olyasmit hallott rólam, hogy a szovjet felé igyekszem tájékozódni a fegyverszünet megkötése érdekében. Hát volt ebben valami, erről itt most nem beszélünk. De hát a helyzet az, hogy nem mentem el ~~Wessermayer-hez~~ bemutatkozni, tehát az ^{is} ok meg volt arra, hogy Szálasiék engem feketelistára tegyenek. 15-én volt ^{és} 16-án már megjelentek a nyilások a Vallás és ~~Közoktatásügyi~~ ^{Közoktatásügyi} Minisztériumban és ott egy székely ember ~~Gélin~~ ^{Bács} volt a főportás, ~~az~~ székely összetartás is volt közöttünk, azt mondta nekem, ~~hát~~ én már régóta portás vagyok itt, de annyi hálálkodó ember nem ment ki a minisztériumba ^{mint} ez alatt az idő alatt ^{és} ^{Wessermayer} ~~és~~ ^{Wessermayer} mondta nekem, amikor előkerültünk már januárban, hogy a ^{listát} megnézte, a letartóztatottak neveit, ^{mert} ^{a nyilásokkal} ^{elkezdett} ^{bratyizni} és az első én voltam. ^{a hűtlen} Oda is mentek be ^{először} az én ügyosztályomra, a titkárnő ^{is} elmenekült, átmenetileg, pedig őt egyszerű adminisztratív embernek tartották, ^ő tudott mindenkinek az ügyéről, nem sejtették, hogy ő politikailag is teljesen melletttem áll, ^{de} ^{annak} ellenére nem ment be a minisztériumba. Többeket akkor letartóztattak és elvittek. ~~Ha~~ ^{és} ^{azt} ^{mondták} ott ^{akkor} bent, hogy a zsidók engem megfizettek. ^{Tárcs} ^{ay} Felicidész Román, az egy kótyagos ember volt, nem tudok mást mondani, de miniszteri osztályfőnök, ^{ők} kinevezték rögtön államtitkárnak,

a Szálasi puccs

~~Sz.S~~

64
a két sofőrömet behivatta magához és azt mondta, hogy
vegyek tudomásul, hogy Mester hazaáruló és majd aszerint is fo-
gunk eljárni vele szemben. ~~Na most~~ Tárca^É Felicidesz Románnak
a bírósági tárgyalásán ott voltam és bizony megmondtam a véle-
ményemet róla. ^{1944 október 10-án} A következő a helyzet, akkor elmentem Klastrom-
pusztára, bementem a turistaházba és láttam hogy egy munkás-
ember van ott, bemutatkoztunk egymásnak, ~~Horvát~~ ^{Röricht} István, ^{volt.} Meg-
mondtam, hogy én kivagyok ^{de} mi a foglalkozásom ^(nem mondtam) stb. Egy nap mulva
azt mondta: kérem szépen szinpatikus ember ^{stb.} most olyan hely-
zet van, ^{most} be kell jelteni, ^{de} gondoltam lesz, ami lesz. Megmondtam,
országgyűlési képviselő voltam és vállás és közoktatásügyi ál-
lamtitkár és most én tulajdonképpen ide menekültem. Először
láttam hogy megijedt, utána pedig becsületesen megmonda, hogy
pedig kommunista vagyok, nem vagyok párttag, de érzelmileg
kommunista vagyok és az igazi kommunistákkal is tartom a kap-
csolatot. Holnap idejön a dorogi bányászok kommunista vezére
Pusanyák Jakab bácsi, őt is rejtegettem ^{az engem} és akkor az államtit-
kár ~~is~~ is rejtegetni fogom. Klastrompusztán tartózkodtam
kb. két hónapig, ^{de} bp-i ostromgyűrű bezárulása előtt közvetlenül
egy-két nappal ~~Horvát~~ ^{Röricht} Istvánnal bejöttünk Budapestre, a ^{Bethesda}
kórházba, kaptam szállást a családommal együtt. Ott Ravasz László
egy református papnak, Madarász Józsefnek az igazolványát adta
át nekem, aki nádudvari lelkész volt és Budapestre menekült, és ^{én}
mint református lelkész éltem át ott az ostromot, szerencsére
sérülés ~~és életvesztés~~ nélkül sikerült átélni ezeket a nehéz
napokat. Utána is tartottam a kapcsolatot, amíg élt a Pusanyák
Jakab bácsival, aki Dorogon az első rendőrfőkapitány lett 1945
után. ~~Horvát~~ Istvánvánéokra pedig most is szeretettel gondolok,
ők Piliscsabán laknak most, ~~már~~ nyugdíjas bányász lakatos.

Sz.S: Hagy kanyarítsak a témán akkor. Körülbelül tudjuk, hogy ~~hogy~~
vészelted át ezek szerint ezeket a borzasztó időket a felsza-
badulásig. Utána már egy másik történet kezdődik, az most
nem témánk nekünk. Államtitkárságod alatt a minisztériumotok-
hoz, nevében is benne van, hozzá tartoztak az egyházi ügyek;
Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium volt. Én pontosan nem
tudom, hogy az egyházakkal kapcsolatban mi volt a hatásköre
a minisztériumnak, de arra talán van módod, hogy felelni tudnál;
milyen befolyása volt az egyházaknak Magyarországon?

Röricht
Horvát

Röricht
Horvát

Hogy egész pontos legyek, mire gondolok. Biztos tudod hogy volt a reformátusoknak egy kezdeményezése, egy közös egyházi akcióra, közös pásztorlevél kiadására, még amikor a vidéki deportálások-javában folytak, 1944. június 15-én. Ez nem jött létre. Vajon ha egy ilyen akciónak ha akkor létrejön, lett volna-e hatása volt e elég befolyása az egyháznak?

M.M: Ha az egyházak idejében összefognak és együttműködnek, és határozottan lépnek fel, lett volna komoly eredménye ennek az akciónak. A történelemre tartozik, a történetírásra, hogy megállapítsák, kit mennyire terhel a felelősség. Én úgy látom, hogy az összes intézmények közül elsősorban az egyházak tették meg a kötelességüket, de az a történelmi távlat, ami szükséges lett volna egy igazi döntéshez, az nem volt meg az egyházak vezetőinél. Hogy kinél volt meg és kinél nem volt meg, ismétlem ennek a felderítése a történetírásra tartozik. Én az egyházak vezetőivel nagyon jó kapcsolatot tartottam fenn és különösen Ravasz Lászlóra a református püspökre és Serédi Jusztiniára a katolikus hercegprimásra is csak tisztelettel tudok emlékezni. Meg kell mondanom bizonyos tény, **A** Vallás és **K**özoktatásügyi **M**inisztériumban ⁿprotenstáns államtitkár voltam és katolikus egyházi ügyekbe nem volt beleszólásom, az ottani katolikus ügyosztálynak a vezetője Beresztóczy Miklós prelátos, miniszteri osztályfőnök volt. Nem dicsekvésként mondom, de tényként el kell mondanom, én vele nem tárgyaltam soha a zsidómentesítési ügyben, de tény az, hogy pl. ~~De~~ zsidószármazású katolikus **lelkészek** hozzám jöttek és a szüleiknek a mentesítését én terjesztettem fel a kabinetirodához.

Sz.S: Vajon nem akadályozta-e az egyházakat a mai ökuménikus gondolatnak a hiánya abban hogy együtt lépjenek fel.

M.M: Feltétlen akadályozta, tehát még is a teljesen szűk körön nem tudtak átlépni és hogy kik nem tudtak átlépni, azt én itt most nem tudom eldönteni. Nagyobb felelősség kellene, hogy ebben a dologban döntsek, de ezt nem tudom eldönteni. Ellenben vannak olyan történelmi fordulatok, amikor a szokásos kereteket fel kell adni és önállóan kell dönteni és esetleg egy ilyen gyakorlati döntéssel irányt lehet mutatni egy távolabbi mozgalomnak a kialakulására. Értem ezalatt pl. az egyházak teljesen összefognak és együtt lépnek fel, ezzel Magyarországon megalapozhatták volna

az ökuménikus mozgalomnak a kezdetét.

Sz.S: Hát egy elég hosszú beszélgetés vége felé járunk. Le akarod-e zárnivalamiféle tanulsággal, valamiféle összegezéssel.

M.M: Erre a kérdésre válaszolva szükségesnek tartanám, hogy a Horthy után következő Szálasi féle nyilas rémuralomról néhány szót szóljak. Sajnos a Horthy korszak egész politikájának, társadalmi és politikai rendszerének a következménye a Szálasi rémuralom. Ezzel talán nem is mondtam újat, ezt mindenki tudja. De még is valamit szeretnék mondani Szálásiról magáról, hiszen utóvégre szerinte ^{ma} történelmet emberek csinálják és hogyan csinálják, az maguktól az emberektől függ, ~~és~~ semmiféle más misztifikációt nem látok a történelmi események megítélésében, az embereknek a cselekedeteit kell figyelembe venni, azoknak akik vezetnek és azoknak is akik vezetettek. Itt van Szálasi Ferenc. Egy örmény származású vezérkari tiszt volt, talán átlagon aluli műveltségű ember. Most, ez kényes kérdés, de eddig is beszéltünk kényes kérdésekről most a befejezésnél is miért ne tehetnék ezeket szóvá. Az örménységnek ~~a~~ Magyarországon kevés létszámán felüli nagy szerepe volt az állami életben. A legműveltebb magyar társadalmi réteghez tartozott ~~a XVIII. századtól~~, a XVII.-XVIII. századtól kezdve az örménység és közülük nagyon sok kiváló ember került ki, mártírok is, ezt talán mindenki tudja, ~~és~~ 13 aradi vértanu közt is volt örmény, Kiss Ernő, Azonkívül a szabadságharc vezetői közül még többen voltak örmények, később miniszterek, sőt miniszterelnök is volt örmény, az egyetemi tanárok, tudósok közt, művészek közt és írók közt is nagyon tisztes helyet foglalnak el. Tehát nem akarok általánosítani, szó sincs róla. A Szálasi viszont nem azok közé tartozott, akikkel az örménység mint szellemi vezetővel dicsekedhet.

De ismétlem, nem akarok általánosítani a magyarok közt és minden nemzet tagjai közt is, vezetői között is, vannak, akikkel az illető nemzetek és népek mint saját fiaikkal nem dicsekedhetnek, akik szegényhoztak nemzetükre és népükre. Most csak azt szeretném megkérdezni tőled, hogy ~~van-e~~ kifejezést hallottad-e? *Wepfelnék*

Sz.S: Fiatalkori olvasmányaim egyik megrázó élménye volt Franz ~~Wepfelnék~~ *Wepfelnék* ~~Művészek 40 napja~~ ez a regény, biztos erre gondolsz. A Törökországi örményeknek a kiűzetése, lemészárlása, ennek a tragikumnak az irodalmi feldolgozása.

Musa Dagk 40 napja c. könyve,

M.M: Most azt szeretném megtudni, hogy mit tudsz egész röviden Franz ~~Werfel~~ Werfel-ről?

Sz.S: Azt hiszem, hogy osztrák vagy német volt és zsidó.

M.M: Helyes, osztrák volt. Osztrák származásu híres zsidóíró.

Sz.S: És a könyveit Hitlerék máglyára küldték.

M.M: Elég ennyi ezt pontosan elmondtad. ~~most~~ ^{úgy} látszik, hogy Szálasi ezt a könyvet nem olvashatta. Aki ezt a könyvet olvassa az nem emelhet kezét a zsidóságra, az a zsidóság iránt csak a legnagyobb tisztelettel viselkedhet. Franz Werfel örök emléket állított az örmény áldozatoknak és hősöknek. 1917-ben történt meg Törökországban az örmények tömeges mészárlása. Még ma sem előntött dolog, hogy hányan pusztultak el, de többszáz ezerről biztos szó van és vannak olyanok akik azt állítják, hogy másfél millió örményt pusztítottak el. Ismétlem, Franz Werfelnek köszönhető, hogy ez a hatalmas ~~becstelen~~ cselekedet örökre fennmaradt a világ közvéleménye előtt. Én a törökök iránt tisztelettel viseltetem de biztosra veszem, hogy a tisztességes törökök ezt a tömegmészárlást ugyan úgy elítélik, mint ahogy a tisztességes magyarok az 1944-es zsidó tömeges pusztítást. Itt most még egy kérdés merül fel, hogy fontos dolgot próbáljunk meg tisztázni. Tehát, beszéljünk az asszimiláció kérdéséről és általában véve arról a feltételről, ami lényegében az együttélő népek békés együttműködését biztosíthatják. Le kell szögeznünk azt, hogy a természetes asszimilációnak meg van a létjogosultsága, a természetes asszimiláció minden népnek és az egész emberiségnek az érdeke. Például; Magyarországon, ha megfigyeljük a társadalmi fejlődést az utóbbi két században azt látjuk, hogy természetes asszimiláció útján a magyarsághoz került néprétegek alkotják a magyarságnak a legműveltebb részét. Ide tartoznak az asszimilált örmények, ide tartoznak az asszimilált zsidók, az asszimilált németek, ~~az asszimilált svábok~~ ^{az} ~~az asszimilált~~ ^{magyarok} asszimilált ~~magyarok~~. A természetes asszimiláció abban az időben elsősorban a városokban játszódott le és az a városi elem a magyar kulturfejlődésnek az élén járt. Ezzel szemben el kell itélni minden erőszakos asszimilációt. Az az erkölccsel, a humanista felfogással teljesen ellenkezik, az vezet az ellenségeskedéshez és végül az olyan összeütközésekhez, amelyek háborúval végződtek.

A háboruknak eddig még olyan egyetemes kimenetele nem volt, hogy az emberiség teljesen elpusztuljon, de a mai fejlett technikai felkészülés mellett egy általános háboru az emberiségnek a pusztulásával fog végződni és ezért mindent meg kell tenni abban az irányban, hogy ez ne következék be, és ezt csak úgy lehet elérni, ha minden nemzet a saját maga portáján rendteremt, először a belső ügyeinek a rendezésével és ezzel együtt a szomszéd népekkel való viszonyának a tisztességes, becsületes rendezésével. Tehát én természetes asszimilációról beszéltem és állítom, hogy a természetes asszimilációnak a helyes felfogása és alkalmazása az egyik feltétele annak, hogy egy országon belül is tisztességes élet alakuljon ki, és az országok között is ez a tisztességes kapcsolat, a baráti kapcsolat létrejöjjön. Itt csak ki akarok egy példát ragadni; pl. el tudom képzelni azt, hogy valaki pl. egy szomszéd államban él, mondjuk zsidó származásu de anyanyelve, kulturája magyar és abban az országban pl. akár Csehszlovákiába, vagy akár Jugoszláviába van, akár Ausztriában van, vagy akár Romániában van, azt mondja hogy én kérem tisztességes ~~Tomán~~ állampolgár vagyok, de ugyanakkor tisztességes magyar, zsidó származásu magyar, vagy német származásu magyar vagyok. Természetesen ugyan^{ez} a szabály Magyarországra is áll. De a leg^{határozottabban} el kell utasítani az erőszakos asszimilációt. Az erőszakos asszimiláció a sovinizmusnak, a nacionalizmusnak a következménye. Vannak, akik magukat internacionalistának vallják, de ha tetteiket megnézzük, a tetteik azt bizonyítják, hogy ők nacionalisták. Azt is mondhatnám, elismerem, hogy az ilyen magukat internacionalistáknak vallják, de ha az igazságot akarom kifejezni, akkor ők primitiv internacionalisták. Tehát a lényeg azon mulik, hogy a hazafiságot a tisztességes hazafiságot összekapcsoljuk a tisztességes internacionalizmussal. Ennek a sok szörnyőségnek, ami történt Magyarországon és az egész világon, szerintem ez a végső tanúsága.

#